

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної торгівлі і маркетингу**

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

05 Соціальні та поведінкові науки

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

051 Економіка

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: «Світові фінансові кризи та їх макроекономічні наслідки»

здобувачки Александрової Марії Олександрівни

(підпис)

Наукова керівниця: д.е.н., професорка Яценко Ольга Миколаївна

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувачка кафедри: д.е.н., професорка Циганкова Т.М.

(підпис)

Київ 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної торгівлі і маркетингу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
спеціальність
галузь знань

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА
051 Економіка
05 Соціальні та поведінкові науки

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

Ярослава СТОЛЯРЧУК

2024 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Тетяна ЦИГАНКОВА

2024 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Александровій Марії Олександрівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему «Світові фінансові кризи та їх макроекономічні наслідки»

Тему затверджено наказом ректора Університету від "07" грудня 2024 р. № 2233-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах монографій, публікацій у фахових періодичних виданнях, матеріалів наукових всеукраїнських та міжнародних конференцій щодо визначення та класифікації фінансових криз; статистичних даних та обстежень, зокрема НБУ, Міністерства Фінансів, звітів Державного комітету статистики щодо досліджень та публікацій, розміщених в мережі Інтернет.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні основи та причини виникнення світових фінансових криз
(назва розділу)	
Розділ 2	Світові фінансові кризи та їх макроекономічні наслідки для національних економік
(назва розділу)	
Об'єкт дослідження:	Настання світових фінансових криз та специфіка їх макроекономічних наслідків
Предмет дослідження:	Умови, чинники та фактори, що призвели до виникнення світових фінансових криз, а також їх макроекономічні наслідки
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Визначення особливостей світових фінансових криз та їх макроекономічних наслідків

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	1. розкрити теоретичні засади дослідження фінансових криз, їх сутніс класифікацію та причини їх виникнення;
	2. виокремити макроекономічні індикатори світових фінансових криз;
	3. проаналізувати методологічне підґрунтя оцінки макроекономічних змінних на розмір та наслідки світових фінансових криз.
У розділі 2	1. дослідити циклічність економічного розвитку та наслідки найбільших сучасних криз, їх взаємозв'язок;
	2. проаналізувати вплив світових фінансових криз на українську економіку;
	3. обґрунтувати механізми запобігання та протидії фінансовим кризам.

**Завдання підготував
науковий керівник**

(підпис)

Яценко О. М.

(Прізвище та ініціали)

« » 2024 р.

**Завдання одержав
здобувач**

(підпис)

Александрова М. О.

(Прізвище та ініціали)

« » 2024 р.

Відгук
про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»

Александрової Марії Олександрівни
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача)

На тему: «Світові фінансові кризи та їх макроекономічні наслідки»

1. *Актуальність теми:* Світові фінансові кризи на глобальному рівні є відображенням процесів еволюції глобальної економіки, інтеграційних процесів та глобалізації.
2. *Позитивні риси кваліфікаційної роботи:* Автор глибоко дослідила теоретичні основи та причини виникнення світових фінансових криз, систематизувала макроекономічні індикатори світових фінансових криз.
3. *Наявність самостійних розробок автора:* Александрова М. О. обґрунтувала вплив світових фінансових криз на економіку України та визначила механізми запобігання та протидії фінансовим кризам.
4. *Цінність теоретичних висновків і практичних рекомендацій:* здобувач вивчила досвід країн з розвинутою економікою і продемонструвала різноманітність шляхів подолання кризових ситуацій. Найбільш значимим є приклад таких країн, як ЄС, де акцент зосереджено на розвитку машинобудування та залученні інвестицій, у США - на формуванні національних планів розвитку, у Японії - на важливості промислової політики в контексті антикризового управління. На її думку, цей досвід є важливим для України, а використання іноземних механізмів для подолання фінансової кризи допоможе закласти основу для сталого економічного зростання та фінансової стабільності.
5. *Наявність недоліків:* Робота виграла б, якби автор використала інструментарій економетричного моделювання, для підтвердження результатів дослідження.
6. *Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК:* Кваліфікаційна бакалаврська робота є завершеною науковою працею, має теоретичну і практичну цінність, відсутні порушення академічної доброчесності, відповідає встановленим методичним вимогам і може бути допущена до захисту перед ЕК.

Науковий
керівник

(підпис)

д.е.н., професор

(науковий ступінь,
учене звання)

Яценко О.М.

(прізвище, ініціали)

“03” червня 2024 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 66 сторінок, 11 таблиць, 11 рисунків, список використаних джерел з 78 найменувань, 3 додатки.

Світові фінансові кризи та їх макроекономічні наслідки

Об'єктом дослідження є настання світових фінансових криз та специфіка їх макроекономічних наслідків.

Предметом дослідження виступають умови, чинники та фактори, що призвели до виникнення світових фінансових криз, а також їх макроекономічні наслідки.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи полягає у визначенні особливостей світових фінансових криз та їх макроекономічних наслідків.

Завданнями роботи є:

1. розкрити теоретичні засади дослідження фінансових криз, їх сутність, класифікацію та причини їх виникнення;
2. виокремити макроекономічні індикатори світових фінансових криз;
3. проаналізувати методологічне підґрунтя оцінки макроекономічних змінних на розмір та наслідки світових фінансових криз;
4. дослідити циклічність економічного розвитку та наслідки найбільших сучасних криз, їх взаємозв'язок;
5. проаналізувати вплив світових фінансових криз на українську економіку;
6. обґрунтувати механізми запобігання та протидії фінансовим кризам.

Методами дослідження кваліфікаційної бакалаврської роботи виступали: методи індукції та дедукції, логічний метод, історичний метод, метод порівняльного аналізу, метод наукової абстракції, системний підхід, структурно-функціональний метод, метод узагальнення, методи аналізу та синтезу, методи графічного, статистичного та факторного аналізу.

Теоретичні та практичні результати: у роботі досліджено сутність, класифікацію та причини виникнення фінансових криз; здійснено огляд макроекономічних індикаторів світових фінансових криз; систематизовано

показники оцінки впливу макроекономічних змінних на фінансові кризи; виявлено особливості циклічного економічного розвитку та досліджено макроекономічні наслідки найбільших сучасних світових фінансових криз; проаналізовано вплив світових фінансових криз на економіку України; запропоновано напрямки та механізми запобігання та протидії світовим фінансовим кризам.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи: 2024 р.

Рік захисту роботи: 2024 р.

Ключові слова: фінансова криза, макроекономічні індикатори, економічний розвиток, циклічність, макроекономічні наслідки, фінансова система, антикризове регулювання.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ.....	6
1.1 Сутність, класифікація та причини виникнення світових фінансових криз...	6
1.2 Макроекономічні індикатори світових фінансових криз.....	15
1.3 Методичні підходи до оцінки впливу макроекономічних змінних на розмір та наслідки світових фінансових криз.....	20
РОЗДІЛ 2. СВІТОВІ ФІНАНСОВІ КРИЗИ ТА ЇХ МАКРОЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК.....	28
2.1 Циклічність економічного розвитку та макроекономічні наслідки найбільших сучасних світових фінансових криз.....	28
2.2 Вплив світових фінансових криз на економіку України.....	36
2.3 Механізми запобігання та протидії фінансовим кризам.....	48
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день глобальна фінансова система виявляється складним механізмом, який має важливе значення для прогресу національних та світових економік. Проте, разом з цим, вона може стати джерелом потенційних несподіванок та стресів. Фінансові кризи на світовому рівні є відображенням процесів еволюції глобальної економіки, інтеграційних процесів та глобалізації. Цей постійний розвиток міжнародних економічних зв'язків призводить до збільшення розповсюдження та складності наслідків фінансових криз, що перетинають національні кордони і набувають більшого масштабу, збільшуючи свій вплив. Глобальні кризи не лише тимчасово ускладнюють ситуацію для економіки та погіршують кон'юнктуру, але й ставлять перед суспільством серйозні виклики, що потребують радикальних змін у майбутньому. Сучасна криза — це не просто фінансові або циклічні труднощі, але й суттєва криза цивілізаційного масштабу, що може спровокувати значний цивілізаційний зсув. Вона може призвести до перебудови системи міжнародного поділу праці, змін в елітних лідерах світу та створення нових структур у сфері інформаційної економіки. Кризові явища негативно впливають на економіку, особливо у наступні роки після відновлення. Рецесія, інфляція, зниження платоспроможності населення та банкрутства компаній — це лише кілька наслідків, пов'язаних з кризами. Виходячи з кризи, економіка зазвичай відновлюється повільно, але саме в цей період приймаються найефективніші рішення та відбувається значне покращення в різних сферах діяльності. Аналізуючи розвиток світової економіки до та після кризи, можна помітити тенденцію позитивного росту певних показників, на які вплинули дії уряду та компаній під час кризового періоду.

Аналіз досліджень і публікацій показує, що вагомий внесок до розвитку теорії світових фінансових криз зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-економісти, серед них: А. Шварц, К. Кіндлебергер, Г. Мінські, Д. Сакс,

М. Туган-Барановський, О. Барановський, А. Чухно та інші. Ф. Кене, Д. Рікардо, К. Маркс та Й. Шумпетер суттєво вплинули на формування теорії економічного розвитку. Питання дослідження шляхів подолання наслідків світових фінансових криз знайшли своє відображення у роботах А. Олешко, М. Лизун, М. Фрадмана тощо. Вчені-економісти виявляють значний інтерес до світових фінансових криз, що відображається у багатьох наукових працях. Проте прогресивний розвиток світової економіки вимагає і подальших досліджень для створення ефективних механізмів їх попередження. Зокрема, з урахуванням сучасних кризових явищ, спричинених неоголошеною війною росії в Україні, нагальним є проведення аналізу минулих криз та вивчення методів їх запобігання та протидії. Це підтверджує актуальність обраної теми.

Мета і завдання дослідження. *Метою* проведеного дослідження є визначення особливостей світових фінансових криз та їх макроекономічних наслідків.

Для реалізації цієї мети передбачено виконання наступних *завдань*:

- розкрити теоретичні засади дослідження фінансових криз, їх сутність, класифікацію та причини їх виникнення;
- виокремити макроекономічні індикатори світових фінансових криз;
- проаналізувати методологічне підґрунтя оцінки макроекономічних змінних на розмір та наслідки світових фінансових криз;
- дослідити циклічність економічного розвитку та наслідки найбільших сучасних криз, їх взаємозв'язок;
- проаналізувати вплив світових фінансових криз на українську економіку;
- обґрунтувати механізми запобігання та протидії фінансовим кризам.

Об'єктом дослідження є настання світових фінансових криз та специфіка їх макроекономічних наслідків.

Предметом дослідження виступають умови, чинники та фактори, що призвели до виникнення світових фінансових криз, а також їх макроекономічні наслідки.

Методи дослідження. У процесі написання роботи використовувались загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: методи індукції та дедукції, логічний метод, історичний метод, метод порівняльного аналізу, метод наукової абстракції, системний підхід, структурно-функціональний метод, метод узагальнення, методи аналізу та синтезу, методи графічного, статистичного та факторного аналізу.

Теоретична, методична та практична значущість. *Теоретико-методичне значення* роботи полягає в систематизації та розвитку теоретичних засад типологізації фінансових криз, а також в удосконаленні науково-методичних підходів до формування систем попередження світових фінансових криз. *Практичне значення* одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані: у Міністерстві Фінансів та Національному банку при проведенні макроекономічного аналізу та прогнозуванні, у навчальному процесі при підготовці матеріалів для курсу економічної теорії та фінансів, а також в наукових дослідженнях викладачів, студентів та аспірантів.

Інформаційну базу роботи складають монографії, публікації у фахових періодичних виданнях, матеріали наукових всеукраїнських та міжнародних конференцій щодо визначення та класифікації фінансових криз; статистичні дані та обстеження, зокрема НБУ, Міністерства Фінансів, звіти Державного комітету статистики щодо дослідження та публікації, розміщені в мережі Інтернет.

Структура роботи. Кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст роботи викладено на 66 сторінках, у тому числі список використаних джерел з 78 найменувань, який розміщено на 9 сторінках. Робота містить 11 таблиць і 11 рисунків. В роботі налічується 3 додатки, які розміщені на сторінках 67-70.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

1.1 Сутність, класифікація та причини виникнення світових фінансових криз

В наш час питання про фінансові кризи набуває особливого значення та інтересу. Переважно так відбувається через те, що причини криз можуть бути різноманітними, а їх виявлення та розуміння відбувається через різні призми. Експерти, керівники та бізнесмені мають відмінні уявлення про сутність цього поняття. Величезні втрати та різноманітні причини криз демонструють, що це складне явище, яке потребує системного аналізу та спроб його уникнення. Криза є невід'ємною частиною життєвого циклу будь-якої системи, включаючи і фінансову. З одного боку, вона визначає межі розвитку, а з іншого - стимулює зміни, сприяючи досягненню нової рівноваги. Тим не менш, під час кризи виконання функцій системи стає неможливим, а збереження притаманних їй якостей - ускладненим. Виникає нестійкість і порушення цілісності системи, що призводить до погіршення рівноваги. В цілому можна сказати, що «криза» - це багатогранний економічний термін, розуміння сутності якого постійно розвивається та прогресує [1].

На разі до найпоширеніших підходів щодо визначення природи кризи можна віднести такі [2]:

1. криза як природний процес у життєдіяльності системи;
2. криза як порушення рівноваги соціально-економічної системи;
3. криза як значна проблема або ситуація з високою ймовірністю негативних наслідків.

Отже, фінансову кризу можна розглядати з точки зору її виникнення, типу та етапу розвитку. Серед безлічі західних економістів, які зробили значний внесок у розробку теорії фінансових криз, варто згадати А. Д. Шварц,

К. П. Кіндлебергера, Г. Ф. Мінські, Д. Д. Сакса, а серед українських – М. І. Туган-Барановського, О. І. Барановського, А. А. Чухно, та інших. Починаючи з 1930-х років, фінансові кризи відбуваються все частіше і стають більш руйнівними. Сучасні теоретичні концепції, які пояснюють фінансові кризи, переважно базуються на вивченні подій, які відбулися в США в 1930-1933 роках, на Близькому Сході в 1997-1999 роках, в Латинській Америці в 1988 році, в скандинавських країнах у 1988 році, і під час всесвітньо-відомої кризи 2008 року [3].

Незважаючи на обширність досліджень у цій галузі, погляди економістів на ключові аспекти фінансових криз залишаються різними. Світові фінансові кризи є складним явищем, взаємозалежним з іншими кризами, особливо економічними. Різні наукові школи мають свої власні підходи до визначення та пояснення причин фінансових криз. Наприклад, сучасні монетаристи, такі як А. Шварц, вважають, що вони виникають через порушення механізму банківської системи і розглядають їх як кризу банківської системи, викликану банківською панікою та втратою довіри до банків. А. Шварц рекомендує центральним банкам підтримувати платоспроможність банків, надаючи ліквідність задля збереження цін на активи [5]. К. Кіндлебергер з'ясовує, що фінансові кризи пов'язані з діловими циклами та економічними зламами, спричиненими зовнішніми факторами, такими як війни, нові технології та зміна державної політики. Він разом з Г. Мінські наголошує, що терміни "фінансова криза" і "валютна криза" синонімічні, а їх різниця полягає лише у тому, що "валютна криза" є початковою стадією фінансової кризи, яка подальше призводить до різкого зниження цін на активи та банкрутства як фінансових, так і нефінансових секторів [6].

М. І. Туган-Барановський також співвідносить виникнення фінансових криз з економічними [7]. А. А. Чухно вважає, що причиною фінансових криз є невідповідність між новими умовами економічного розвитку та існуючим механізмом регулювання виробництва грошово-фінансовою системою [8]. О. І. Барановський стверджує, що фінансова криза є передумовою для суттєвих якісних та структурних змін в економічній системі, що можуть призвести до

руйнування чи збою у розвитку національної фінансової системи та світових ринків [2]. Згідно з вченням Д. Д. Сакса, масовий відтік капіталу спричиняє паніку на фінансових ринках, що призводить до різкого зростання відсоткових ставок, зниження курсів національних валют та банкрутства банків [9].

Тож, можна сказати, що поняття "фінансова криза" описує ситуацію раптової втрати суттєвої частки ринкової вартості певних фінансових активів. Ця криза призводить до виникнення суттєвих змін в економічній системі, які провокують порушення балансу у розвитку, його призупинення, зміни форми або навіть руйнування фінансової системи окремих країн чи світових ринків загалом. Прояв фінансової кризи відбувається у фінансовому секторі та на фінансових ринках і виділяються низькою ознак: різким зростанням відсоткових ставок, збільшенням кількості проблемних банків та небанківських фінансових установ, збільшенням обсягу проблемних зростаючих боргів, значним скороченням кредитування, а також появою взаємопов'язаних випадків банкрутств. Діяльність банків та інших фінансових інститутів стає збитковою, із застосуванням переважно спекулятивних операцій над інвестиційними. До того ж, можна спостерігати значне зниження курсів цінних паперів та затримку у проведенні певних розрахунків.

Таким чином, фінансовою кризою можна назвати кризу, яка:

1. Охоплює фінансові ринки та установи, грошовий обіг, кредит, міжнародні фінанси, а також державні, муніципальні та корпоративні фінанси.
2. Негативно впливає на економічну активність та добробут населення в середньо- та довгостроковій перспективі.
3. Проявляється у фінансовому секторі та на фінансових ринках, міжнародних фінансах, сфері грошового обігу та державних фінансів.

Визначення фінансової кризи вимагає врахування чинників, що її спричиняють, а також її наслідків. До цих чинників зазвичай відносяться: скорочення експорту, падіння цін на нерухомість та акції, різке зниження обсягу кредитування та ВВП. Причини фінансових криз та їх збудники з'являються у різних сферах економіки і зазвичай пов'язані зі структурними змінами в процесі

її розвитку. Однак, для того, щоб криза виникла в країні, повинна скластись відповідна ситуація, а збудники мають досягти певної сили. Економічна і політична нестійкість, зменшення конкурентоспроможності країни, корупція, економічна затримка тощо сприяють виникненню фінансових криз. Будь-яка причина, яка спричиняє фінансову кризу, призводить до реальної кризи через відповідний економічний механізм, що ґрунтується на причинно-наслідкових зв'язках між економічними змінними, що виникають послідовно і призводять до кризи. Здебільшого кожен збудник активізує певний специфічний економічний механізм [3].

При огляді останніх фінансових криз очевидно, що вони зазвичай починаються через виникнення нових інноваційних продуктів або раптового зростання попиту на нерухомість. Це призводить до збільшення прибутку в певних секторах, що спричиняє рух капіталу, спекулятивний бум та ризиковані операції банків, які послаблюють банківську систему. Компанії та домашні господарства стикаються з проблемами повернення кредитів, і це призводить до швидкого розпродажу товарів та активів для погашення заборгованості. Ціни на активи починають знижуватись через перевищення пропозиції над попитом. Згідно з Кіндлебергером, фінансовий ринок залишається у переполоху, доки учасники ринку не усвідомлять, що ціни на їх активи недооцінені, що порушує торгівлю, та доки центральний банк і уряд не вживуть заходів для відновлення довіри до фінансових інститутів [10]. Г. Мінські вказує на те, що зростання кредитування спричиняє бум, який, у свою чергу, збільшує грошову масу у країні [11]. Цей механізм фінансової кризи характерний для багатьох криз, включаючи ту, що сталася в 2008 році.

Наукова література пропонує альтернативні версії появи фінансових криз і їх суті. Багато економістів вбачають причини у проблемах, що виникають у банківській системі. Суть прояву полягає в тому, що під час економічного процвітання банки ризикують, надаючи більше сумнівних кредитів спекулятивних операцій, таких як придбання нерухомості та цінних паперів. Якщо ціни на активи знижуються, позичальники починають відчувати труднощі

з погашенням кредитів, що спричиняє непевність вкладників [12]. Як вже згадувалося, сучасні монетаристи вбачають пряму залежність фінансових криз від стану банківської системи. Коли остання ослаблюється, деякі банки стають на межу банкрутства або навіть банкрутують. У такі моменти спалахує банківська паніка, коли клієнти, не розрізняючи між ризикованими та надійними банками, масово забирають свої депозити. Це призводить до зменшення обов'язкових резервів банків, загрожуючи нормальному функціонуванню системи. Ці втрати відчувають навіть стабільні банки, оскільки їхні активи дешевшають через недостатню ліквідність

Фінансова криза може виникнути через завищений рівень валютного курсу, який є важливим показником економічного стану. Він впливає на всю економіку, особливо у світовому масштабі. Підвищення курсу валюти негативно впливає на експортерів, оскільки знижує їх конкурентоспроможність внаслідок збільшення ціни імпортованих товарів. Однак у деяких випадках, наприклад, при високій інфляції або фіксованому курсі до сильних валют, введення такого режиму може призвести до завищення курсу. Якщо це триватиме довго і центральний банк не втручатиметься вчасно, це може призвести до фінансової кризи через збільшення кредитування у доларах або євро, зростання зовнішнього боргу банків та виснаження валютних резервів [8].

Фінансова криза на світовому ринку є складним явищем, обумовленим не тільки труднощами в процвітанні самого фінансового ринку, а й різними циклічними факторами, що суперечать процесу суспільного розвитку. Основною особливістю такої кризи є її глобальне розповсюдження: вона проявляється одночасно чи по черзі на всіх сегментах ринку та впливає на всіх учасників світової економіки, включаючи міжнародні інститути, державні органи, корпорації та домашні господарства [13]. Для повного розуміння суті фінансових криз важливо чітко класифікувати їх. Різноманітні пояснення причин виникнення таких криз, запропоновані дослідниками, і, відповідно, різні тлумачення, наголошують на важливості їх групування за відповідними

ознаками для досягнення наукової систематизації. У таблиці 1.1 подано узагальнення класифікаційних ознак світових фінансових криз.

Таблиця 1.1 – Класифікаційні ознаки світових фінансових криз

Ознака	Група
Рівень міжнародних економічних відносин	Міжнародний
	Наднаціональний
Охоплення грошово-фінансової системи	Загальні
	Банківські системи
	Кредитні
	бюджетні
	Кредитно-грошового обігу
	Боргові
	Валютні
	Фондові
Фактори обурення	Грошово-фінансові
	Політичні
	Економічні
	Технологічні
	Глобалізаційні

Джерело: складено автором на основі [11, 14, 16]

Світові фінансові кризи за ознакою «рівень міжнародних економічних відносин» поділяються на міжнародні та наднаціональні [14]. За ознакою охоплення грошово-фінансової системи їх можна поділити на: загальні, кризи банківської системи, кредитні, фондові, бюджетні, боргові та валютні кризи [11]. Розпізнання світових фінансових криз також вимагає урахування факторів обурення та їх наслідки. Внаслідок впливу цієї групи факторів збільшується прибутковість у певних галузях виробництва, що, зі свого боку, призводить до міжгалузевого переливу капіталу, після чого настає спекулятивний бум і виникають нові ризики. На заміну буму зазвичай приходить паніка та збурення на світовому ринку. Під час спекулятивного буму зобов'язання стають більшими за надходження коштів, а домашні господарства та бізнес збільшують кредити і не можуть їх віддати. Починають швидко реалізуватися продукти та активи компаній – настає ринкове пожвавлення. У зв'язку з великою пропозицією активів їх ціни падають.

Основними серед таких факторів є: грошово-фінансові, політичні, економічні, технологічні, та глобалізаційні. Грошово-фінансові фактори, такі як нестабільність банківської системи, зростання сумнівних кредитів, і гіперінфляція, можуть призвести до зменшення експорту, падіння цін на нерухомість та акції, а також різке скорочення обсягів кредитування та зниження ВВП. Серед прикладів політичних факторів — глобалізаційні політичні процеси, корупційні явища та політичні помилки в урядовій політиці. Економічні аспекти включають стрімкий ріст попиту на нерухомість, що призводить до переливу капіталу між галузями та розширення високо-ризикованих операцій банків, а технологічні — інноваційні технології та методи управління. Глобалізаційні чинники включають різкі коливання міжнародного капіталу та вплив транснаціональних корпорацій (ТНК) на управління цими потоками і на рух прямих іноземних інвестицій. ТНК контролюють певні галузі та визначають умови для цілих держав, особливо для малих, які можуть створювати попит та уникати економічного та політичного контролю [16].

Так, запропонована система класифікації світових фінансових криз враховує взаємозв'язки між причинами та наслідками, зокрема, охопленням грошово-фінансової системи, рівнем міжнародних економічних відносин та факторами обурення. Останні активують економічні механізми причинно-наслідкового зв'язку, спричиняючи світові фінансові кризи та протиріччя у функціонуванні грошово-фінансової системи. Проте, як згадувалося раніше, в економічній літературі не існує єдиного погляду на це питання. Деякі дослідження стверджують, що протягом тривалого періоду всі випадки серйозної фінансової нестійкості можна звести до трьох основних типів: банківських криз, валютних криз та криз на фінансових ринках, включаючи кризи державних фінансів [17].

Банківська криза виникає, коли банківська система не може виконувати свої основні функції, такі як збір та мобілізація коштів, надання кредитів та здійснення розрахунків, що має серйозні негативні наслідки для економіки загалом. Такі кризи можуть виникати через банківську паніку або зменшення

попиту на ринку, порушуючи внутрішню стабільність банківських зобов'язань і потребує урядового втручання для запобігання дестабілізації системи [18]. Зарубіжні теорії сучасності про банківські кризи акцентують увагу на розрізненні банківської кризи та загальної фінансової нестабільності, а також на причинах та стимулах, що стимулюють їх виникнення.

Поняття валютної кризи описує критичну ситуацію на валютному ринку, коли відбувається суттєве зниження вартості або знецінення національної валюти. Валютна криза має свої особливості у сфері валютних відносин економіки, що виправдовує її віднесення до окремого типу. Прямими проявами валютної кризи є різкі коливання курсу національної валюти, активні операції з валютою зі спекулятивною метою, швидке зменшення золотовалютних резервів, підвищення кредитних витрат та зниження довіри до банків. Ці явища можуть виникати окремо чи у комбінації, відображаючи специфіку валютних економічних відносин. Згідно з визначенням К. Осбанда та К. Ван Рекегхема, валютна криза виникає, якщо виконуються дві умови [19]:

- знецінення національної валюти за місяць більш ніж на 10%;
- знецінення на місяць більше суми середнього місячного знецінення (розраховується за період від 1-14 місяців до 1-3 місяці) і стандартного відхилення темпів знецінення (розраховується за період від 1-26 місяців до 1-3 місяці).

Зрештою, криза фінансового ринку є складним і багатогранним явищем, що охоплює фондову, біржову та боргову кризи, а також кризу суверенного боргу. Цей вид кризи включає в себе різні фінансові інструменти, такі як акції, облігації (боргові цінні папери) та деривативи (фінансові інструменти на основі базових активів). Вона характеризується збільшенням волатильності цін на фінансові активи або їх зниженням, спричиненим зміною очікувань інвесторів. Декотрі американські економісти, наприклад Ф. Мішкін і Ю. Уайт [20], радять встановлювати кризу на фінансових ринках у разі падіння фондового індексу на більш ніж 20%, як для розвинених, так і для ринків, що розвиваються. Д. Сорнетте визначає крах ринку в якості різкого просідання фондового індексу

на 30% і більше, або монотонне зниження цін на 10% протягом трьох послідовних днів [21].

У деяких випадках наведені типи криз можуть відбуватися одночасно. В економічних розмовах термін "подвійна криза" спочатку використовувався для опису ситуації, коли валютна та банківська кризи виникають паралельно. Наразі можна спостерігати поєднання різних форм валютних криз, тісно пов'язаних з банківськими кризами та кризами на фінансових ринках, у той час коли вони виникають по черзі з невеликим інтервалом часу [22]. Поєднання трьох окремих (одинарних криз) отримало назву "потрійна криза". Цілком зрозуміло, що комбінація подвійної та потрійної кризи лише збільшує їх негативний вплив на економіку країни та значним чином впливає на фінансову систему в порівнянні з окремими кризами. У результаті дослідження О. Барановський розподілив всю вибірку криз на наступні підгрупи [2]:

1. Кризи в індустріальних країнах.
2. Кризи в країнах з економікою, що розвивається.
3. Кризи, що характеризуються, насамперед, девальвацією національної валюти (не менше 75 % приросту індексу тиску на валютний ринок визначається валютним курсом).
4. Кризи, що характеризуються значним зниженням золотовалютних резервів.
5. «Жорсткі» кризи, за яких значення індексу тиску на валютний ринок перевищує три стандартних відхилення від середнього.
6. «М'які» кризи, за яких значення індексу тиску на валютний ринок знаходиться в інтервалі від 1,5 до 2 стандартних відхилень вище середнього.
7. Кризи, викликані проблемами в банківському секторі.
8. Кризи з наступним швидким відновленням економіки, після яких ВВП повертається до тренду протягом двох років.
9. Кризи з наступним повільним відновленням економіки, після яких ВВП повертається до тренду через три або більше років.

Найбільш детальну класифікацію світових фінансових криз можна побачити в Додатку А.

Отже, існує багато різних поглядів на те, що таке фінансові кризи. Деякі вчені визначають їх за конкретними проявами у різних сферах грошово-фінансової системи, в той час як інші вважають кризою збільшення державного боргу, паніку на фондових ринках, знецінення національної валюти та гіперінфляцію. Причинами світової фінансової кризи можуть бути різні фактори, такі як проблеми у банківській системі, зовнішні впливи, нові технології, зміни в економічній політиці, зміни у виробництві та глобалізаційні процеси. Незалежно від причин, фінансові кризи призводять до падіння цін на акції та нерухомість, скорочення обсягів експорту, кредитування та ВВП, а також до спекулятивних бумів та депресивних явищ. Таким чином, світова фінансова криза впливає на різні сфери, включаючи фінансові ринки, грошовий обіг, кредитування та міжнародні фінанси, що проявляється у таких аспектах як стрімке зростання відсоткових ставок, боргів, скорочення кредитів, значне зниження курсу цінних паперів та масовий збиток на ринку деривативів.

1.2 Макроекономічні індикатори світових фінансових криз

Фінансові кризи, широко відомі в усьому світі, стимулюють цікавість до визначення ключових макроекономічних індикаторів, які могли б послужити основою для розробки системи моніторингу з метою дострокового виявлення кризових явищ у фінансовому секторі. На поточному рівні прогресивності економічної науки немає одного загального списку основних макроекономічних показників для раннього виявлення фінансових криз. Це створює складнощі при виборі відповідних макроекономічних індикаторів, що є нетривіальним завданням щодо аналізу нестабільності глобальної фінансової системи. Міжнародними організаціями створюються різні методи визначення та оцінки

стану національних економік, проте слід зазначити, що ці підходи здебільшого мають методологічну спрямованість.

Світові фінансові кризи зазвичай формуються з різних видів криз, таких як боргові, банківські, валютні, фондові та інші, які напочатку з'являються на національному рівні, а потім розповсюджуються та набувають глобальних масштабів. Відповідно до аналізу академічних джерел [23-28] були зібрані основні макроекономічні показники, які вказують на настання цих типів криз за індивідуальними та спільними ознаками (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Основні макроекономічні показники фінансових криз

Тип кризи	Основні макроекономічні показники	
	Індивідуальні	Спільні
Банківські кризи	• Валютизація активів банківської системи • Зростання інфляції • Збільшення або високий рівень впливу капіталу з національної економіки • Високі або зростаючі реальні процентні ставки • Висока питома вага короткотермінових зобов'язань • Високий рівень ризиків у банківській системі (недостатність наявного капіталу, слабе покриття зобов'язань ліквідними активами, висока частка прострочених позик у кредитному портфелі банків) • Відношення виданих кредитів до ВВП	Сальдо платіжного балансу Валютний курс (значні коливання) Індекс інфляції (зростання темпів) Динаміка реального ВВП (зниження темпів) Зовнішній борг по відношенню до ВВП (зростання) Рівень дефіциту бюджету (зростання)
Валютні кризи	• Рівень зовнішнього боргу • Наявність додаткових джерел фінансування зобов'язань • Рівень кредитування економіки	Міжнародні резерви країни (падіння)
Кризи на фінансових ринках	• Інверсія прибутковості операцій • Кореляція цін на активи фондового ринку • Аномальні коливання фондових індексів	

Джерело: складено на основі [23-28]

За результатами аналізу даних, поданих у таблиці 1.2, можна підсумувати, що найбільш значущим є вплив спільних макроекономічних показників як індикаторів-провісників фінансової кризи. Сальдо платіжного балансу визначається як сума сальдо поточних рахунків та сальдо балансу руху капіталу. Позитивне сальдо платіжного балансу вказує на те, що у країні є заборгованість, і призводить до зростання курсу національної валюти. Тоді як негативне сальдо впливає на валютні резерви та сприяє інфляційним процесам. Таким чином, оптимальне значення сальдо платіжного балансу дорівнює нулю.

Курс валюти відбиває рух ключових макроекономічних показників економіки країни і сам впливає ці зміни [29]. Він може діяти на перерозподіл національного продукту між країнами та використовуватися для порівняння цін у цих країнах, а також для аналізу торговельного та платіжного балансів, граючи роль у міжнародних грошових відносинах. Ступінь стабільності валютного курсу визначається показником волатильності обмінного курсу, що обчислюється як відношення стандартного відхилення обмінного курсу до квадратного кореня з періоду часу у роках [30].

Індекс інфляції вказує на зростання цін в економіці країни та вимірюється як відсоткове зростання рівня цін на товари та послуги. Він може бути розрахований для різних категорій товарів та послуг, включаючи продовольчі товари, житло, транспорт та інші. Підвищення індексу інфляції говорить про спадок купівельної спроможності споживачів, накопичення та інвестиційної активності. Це може призвести до різних наслідків для економіки, таких як зниження довіри до національної валюти, вплив на фінансові ринки та міжнародну конкурентоспроможність. Влада може вживати заходів щодо контролю інфляції, проте варто зауважити, що недостатній рівень інфляції також може спричинити проблеми, такі як дефляція та економічна стагнація.

Зміна реального ВВП свідчить про зменшення темпів розвитку економіки країни, що може бути зумовлено різними чинниками, таких як зменшення виробництва та споживчого попиту на товари, криза фінансових ринків чи економічна нестійкість. Крім того, це явище може призвести до зменшення

виробництва, зростання безробіття, зниження доходів населення та погіршення загального рівня життя. Таке зниження може відображатись у вигляді серйозних наслідків для життя громадян та економіки у цілому, спровокувавши економічну рецесію, зменшення інвестицій та розвитку, а також збільшення соціальних протиріч та нерівності. Держава зазвичай вживає різні заходи для стимулювання економіки. До них можна віднести зниження відсоткових ставок, фіскальні заходи заохочення та інвестиції в інфраструктуру та соціальний розвиток. Однак, дуже важливим є також врахування контексту зниження реального ВВП, адже в певних випадках це може бути тимчасовим явищем або, наприклад, наслідком природних економічних коливань [29].

Щодо розгляду зовнішнього боргу країни, то методологія Світового банку визначає його на основі низки показників. Один із найбільш всеосяжних показників - це співвідношення загальної суми зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту (ВВП), що дозволяє оцінити здатність країни виплачувати свій зовнішній борг. Значення цього показника, що перевищує 50%, вважається критичним [29].

Збільшення дефіциту бюджету свідчить про розбіжність між доходами та видатками держави. Результатом може стати зростання витрат на різні соціальні програми, інфраструктуру чи оборону, а також зниження податкових надходжень через економічний спад або збільшення військових витрат. Нестабільність фінансової стійкості може стати причиною до зростання державного боргу та витрат на відсотки. Негативні наслідки включають збільшення рівня інфляції, зниження віри у фінансову стабільність та обмеження можливостей уряду у фінансуванні соціальних програм. Зазвичай уряди реагують на це збільшенням податків, скороченням витрат або збільшенням державного боргу, проте необхідно ретельно зважувати ці заходи з огляду на їх потенційні негативні соціальні та економічні наслідки.

Падіння міжнародних резервів країни свідчить про зниження обсягу іноземної валюти та золотовалютних активів у системі казначейства. Це може бути результатом дії різних факторів, включаючи значні міжнародні виплати,

дефіцит торговельного балансу чи відтік капіталу. Зменшення резервів може вказувати на обмежені можливості країни щодо виконання своїх фінансових зобов'язань, що може підірвати довіру до її валюти та посилити коливання на фінансових ринках. На це уряди можуть відреагувати запровадженням обмежень на валютний обмін, посиленням монетарної політики або зверненням за фінансовою підтримкою. Падіння міжнародних резервів - це серйозний показник економічних проблем країни, які можуть негативно позначитися на фінансовій стабільності та розвитку.

Слід зазначити, що згадані макроекономічні показники втрачають свою інформаційну цінність через значну затримку в їхньому розкритті, що обумовлено швидким розвитком кризових подій [28]. В цілому, виходячи з вищесказаного, основними макроекономічними показниками, що вказують на наближення фінансової кризи треба назвати:

- Сальдо платіжного балансу
- Відношення зовнішнього боргу до ВВП країни
- Волатильність обмінного курсу
- Співвідношення темпів зростання міжнародних резервів країни та імпорту

У період економічної нестабільності, до зазначених показників додатково варто включити рівень безробіття в країні, адже він має подвійний вплив на формування державного бюджету: податкові надходження до бюджету зменшуються, а витрати на соціальне страхування, що покриваються з бюджету, збільшуються. Ще багато інших показників можуть бути додані до списку індикаторів передвісників фінансових криз, проте їх вибір залежить від конкретної ситуації. Слідкування за цими показниками допомагатиме вчасно виявляти ймовірність системної фінансової кризи або конкретних її форм, таких як валютна чи боргова криза, та розробляти ефективні стратегії управління для запобігання їх розповсюдженню на глобальному рівні.

1.3 Методичні підходи до оцінки впливу макроекономічних змінних на розмір та наслідки світових фінансових криз

При вивченні стану фінансової системи та аналізі макроекономічної стабільності країни необхідно приділити особливу увагу визначенню критеріїв і методів, що використовуються в цих дослідженнях. Методика оцінки та контролю сильних та слабких сторін фінансової системи в економічній сфері отримала назву макропруденційного аналізу, який вважається ключовим підходом та включає основні методологічні інструменти для вивчення стійкості фінансової системи. На відміну від мікропруденційного аналізу, орієнтованого на оцінку стану окремих інституційних компонентів, макропруденційний аналіз приділяє основну увагу стійкості всіх елементів фінансової системи загалом.

Проведення макропруденційного аналізу зазвичай включає дослідження агрегованих мікропруденційних даних, які дозволяють отримати чітку інформацію про стан інституційних компонентів, включаючи фінансові звіти посередників та основні економічні сектори, такі як державні установи, корпорації та домашні господарства. Балансовий аналіз такого роду так само має містити в собі основні показники вартості та макроекономічні змінні, що містять показники економічного зростання, процентної ставки та валютного курсу. Залежно від ступеня розвитку фінансових ринків також використовується ринкова інформація, що включає ціни та прибутковість фінансових інструментів, а також кредитні рейтинги, які відображають вплив стану фінансових інституцій. Крім того, при макропруденційному аналізі як додаткові інструменти, які часто необхідні для вивчення особливостей конкретної фінансової системи, розглядаються якісна інформація про інституційну структуру та нормативне забезпечення, що дозволяє відслідковувати зміни у факторах та структурні дані, що включають розміри ключових секторів фінансової системи, структуру власності та рівень її концентрації [31].

У 1999 році, задля зміцнення міжнародної фінансової системи, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк запровадили Програму оцінки фінансового

сектора (FSAP) та пов'язаний з нею документ – Оцінку стабільності фінансової системи (FSSA) [32]. FSAP призначений для виявлення сильних та слабких сторін фінансової системи та допомоги у розробці відповідних політичних заходів, а FSSA є звітом, що базується на результатах FSAP МВФ. Окрім цього, за участю країн Великої сімки Міжнародний валютний фонд покращив та поширив низку макропруденційних індикаторів, які є ключовими для визначення стійкості фінансової системи, а саме: агреговані макропруденційні дані та макроекономічні змінні [33]. Агреговані мікропруденційні індикатори в основному відображають поточні або минулі рівні надійності, тоді як чотири основні макроекономічні показники, вказані раніше, вказують на можливі дисбаланси, які можуть впливати на фінансову систему, що робить їх індикаторами попередження. Фінансові кризи зазвичай виникають, коли обидва види індикаторів сигналізують про вразливість, тобто коли фінансові установи ослаблені та стикаються з макроекономічними потрясіннями.

Функціонування фінансової системи тісно пов'язане із загальною економічною діяльністю, а фінансові інститути значною мірою піддаються впливу певних макроекономічних тенденцій. Це наголошує на важливості врахування широкого спектру макроекономічних показників при аналізі фінансової стабільності системи. Як вже зазначалося в попередньому підрозділі, до найбільш поширених з них можна віднести економічне зростання, платіжний баланс, інфляцію, валютний курс та процентну ставку, ефект зараження тощо [34]. Так, агреговані макропруденційні індикатори, в особливості макроекономічні дані, по суті дають опис стану фінансової системи і носять в собі основні фактори впливу на її вразливість і стійкість. Для аналізу подібного впливу зовнішніх потрясінь на систему зазвичай застосовують стрес-тестування та сценарний аналіз, які мають на меті використання математико-статистичного інструментарію для оцінки фінансової нестабільності від впливу незвичайних, але можливих подій [35].

Стрес-тестування поділяється на 2 види: стрес-тестування на рівні окремих банківських інституцій (портфельний рівень) або агрегований стрес-тест

фінансової системи усієї країни [36]. Агрегований стрес-тест - це метод оцінки впливу ризику на групу інституціональних одиниць відповідно до стрес-сценарію. Він відрізняється від стрес-тестів на портфельному рівні за своїми цілями. Головна мета агрегованого тесту - знайти місця вразливості та визначити вплив загального ризику на фінансову систему, що зазвичай виникає внаслідок змін на фінансових ринках, де діють фінансові інституції. Під час агрегованого стрес-тестування увага приділяється потенційним екстерналіям та ризику ринкового колапсу, наприклад, через недостатню ліквідність та погіршення якості інвестицій. Негативні екстерналії у ринковій ліквідності, викликані погіршенням якості інвестицій, можуть бути недооцінені в стрес-тестуванні портфелів окремих інституцій. Агрегування стрес-сценаріїв допомагає виявити цю вразливість, виокремлюючи недоліки, що можуть бути притаманні моделям окремих установ.

Визначення межі аналізу є першим методологічним кроком під час стрес-тестування [37]. В той час, як портфель окремих банківських інституцій є чітко визначеним, вибір фінансових інституцій та агрегування їх портфелів з метою відображення фінансової системи може виявитися досить складним завданням. З огляду на ключову функцію фінансової системи з перерозподілу вільного капіталу, до аналізу часто додаються найбільш головні та великі суб'єкти, наприклад, банки. Ще одним важливим аспектом при визначенні межі стрес-тестування є роль закордонної власності. Країни, які мають велику кількість банків з іноземним капіталом, можуть зіткнутися з ризиками для фінансової системи, пов'язаними зі зменшенням або зростанням вартості цього капіталу.

Наступним методологічним кроком у аналізі виступає процес агрегації. Стрес-тест агрегованої фінансової системи може бути проведений шляхом зіставлення стрес-тестів окремих інститутів або ж можна визначити окремий стрес-тест для агрегованого портфеля інституцій. Агрегація стрес-тестів окремих інституцій може бути здійснена лише у разі, коли банки у країні проводять внутрішнє управління ризиком. Інакше потрібно проводити аналіз, що засновується на даних окремих інституцій. Використовуючи звичні сценарії та

методології, при складанні стрес-тесту можна проводити спостереження при агрегації портфелів відповідних інституцій Основною проблемою насамперед є вибір способу агрегації та окремих інститутів для стрес-аналізу.

Після визначення необхідних умов та меж аналізу, а також проведення агрегації даних та підготовки статистичних даних для аналізу, виникає питання вибору стрес-тестів для кожного окремого ризику, з яким може стикатися фінансова система [37]. Основні фінансові ризики включають ринковий, валютний, кредитний, процентний, та ризик ліквідності. Стрес-тестування може зосереджуватись на окремих ризиках, таких як кредитний або процентний, або охоплювати кілька ризиків одночасно. Вслід за вибором конкретного ризику потрібно обрати певний метод його оцінки, який застосовуватиметься для перевірки вразливості фінансової системи. В академічній літературі запропоновані наступні моделі оцінки впливу шоків на фактори ризику: моделі економічної вартості ризику (VaR), моделі екстремальних значень, моделі дюрації тощо [38]. Ці моделі можуть використовуватись як для аналізу окремих інституцій, так і для аналізу агрегованих даних. У таблиці 1.3 наведено опис різних методів оцінки основних фінансових ризиків.

Таблиця 1.3 – Методи оцінки основних фінансових ризиків

Ризик	Характеристика методів
Валютний	Розрахунок чистої відкритої позиції в іноземній валюті
Процентний	Оцінка чистого процентного доходу шляхом розрахунку різниці між потоками процентних доходів від використання своїх активів та процентних втрат від виплати зобов'язань
Ліквідності	Розрахунок різниці між джерелами надходження та використанням ресурсів, що передбачає їх прогноз на визначений для аналізу однаковий період. Переважання використання ресурсів над джерелами їх надходження спричиняє дефіцит ліквідності
Ринковий	Модель Value-at-risk використовується для оцінки ризику. Вона передбачає повну оцінку портфеля з урахуванням нових цін. Ці ціни можуть бути засновані на історичних даних або симулюватися методом Монте-Карло. Часткова оцінка полягає в зміні вартості портфеля за допомогою чутливості до процентної ставки.
Кредитний	Оцінка неочікуваних збитків інституції шляхом розрахунку стандартного відхилення збитків за допомогою функції щільності розподілу портфеля

Джерело: складено на основі [35]

Оцінка валютного ризику найчастіше здійснюється через аналіз чистої відкритої позиції щодо іноземної валюти установи. Важливо враховувати обидві

відкриті позиції: балансову і позабалансову. Для підрахунку відкритої позиції слід дотримуватись міжнародних методологічних стандартів, таких як ті, що встановлені Базельським комітетом банківського нагляду, включаючи додавання компонентів, таких як чиста спотова позиція, чиста форвардна позиція, гарантії та інші [38]. Розрахункова чиста відкрита позиція може бути піддана стрес-тестуванню на будь-які зміни в окремих валютних курсах іноземних країн. Це називається аналізом чутливості. Змінюючи курси окремих валют вгору чи вниз, можна відстежити вплив на збитки та доходи фінансового інституту.

Багато методів оцінки впливу процентного ризику фінансової інституції розпочинаються зі зіставлення термінів погашення всіх активів та зобов'язань, що включає відбір активів та зобов'язань установи залежно від їхньої чутливості до процентних ставок. Відхилення, яке з'являється у разі невідповідності строків погашення, є різницею між процентними доходами та витратами фінансової інституції. У цьому контексті стрес-тестування дозволяє оцінити вплив процентного ризику на чисті процентні доходи, які здебільшого є головними для фінансового інституту.

Методика оцінки ризику ліквідності насамперед визначає, що рівень ліквідності банку залежить від обсягу залучених депозитів чи інших джерел фінансування. Зміна рівня ліквідності означає зміну в різниці між джерелами надходженнями та використанням ресурсів. У разі зштовхування інституції з дефіцитом ліквідності, керівництво вживає відповідних заходів для пошуку альтернативних джерел фінансування та покриття дефіциту, що виник. В рамках стрес-тестування штучна зміна фактора ризику ліквідності дозволяє зробити оцінку впливу, наприклад, відтоку депозитів та інших факторів [39].

Однією з ключових методологій, розроблених для аналізу впливу ринкового ризику є модель Value-at-Risk (VaR) [35], також відома як модель економічної вартості ризику. VaR-модель портфеля можна визначити як статистичну міру, яка враховує максимальні очікувані втрати за певний період часу за певного рівня довіри та конфіденційності. Ця модель надає керівництву

важливу інформацію про потенційні випадки, які можуть вплинути на вартість портфеля.

У ході аналізу кредитного ризику менеджмент фінансової установи має враховувати очікувані та несподівані втрати у портфелі. Очікувані втрати, які передбачаються як можливі, пов'язані з подіями, що ще не настали. Фінансові інститути в більшості випадків забезпечують покриття очікуваних збитків за рахунок спеціальних резервних фондів та цінами на кредитні інструменти (облігації та позики). Неочікуваний збиток виникає за несподіваних обставин, що неможливо передбачити. Цей вид збитків пропорційний розкиду ймовірності розподілу портфеля і зазвичай вимірюється як стандартне відхилення збитків [37]. Капітал кредитного ризику визначається як максимальний потенційний збиток у разі несподіваних обставин у певний період. В рамках стрес-тестування моделюється штучне виникнення несподіваних збитків, що дозволяє оцінити вплив кредитного ризику та зосередити увагу на можливих проблемах із резервуванням та ціноутворенням кредитних інструментів.

Після появи розуміння про основні вразливі місця наступним етапом є розробка сценарію, який стане центральним елементом стрес-тестування. Досконало робити його на основі макроекономічної чи імітаційної моделі, що забезпечить систематичний та узгоджений підхід для аналізу взаємозв'язків між фінансовою системою та реальною економікою. Відповідно до виявлених макроекономічних вразливостей, аналітикам потрібно узгодити ключові макроекономічні та фінансові змінні, які найбільше впливають на фінансову систему. При специфікації стрес-тестування велика увага приділяється вибору факторів, що охоплює в собі модель. Основними з них є фокус уваги на окремому факторі (аналіз чутливості) або зміна кількох факторів (сценарний аналіз). Існують два методи стрес-тестування: "знизу вгору" та "зверху вниз".

У підході "знизу вгору", кожна банківська установа проводить стрес-тестування за певним сценарієм та подає результати до центрального банку. Цей метод дозволяє ефективно використовувати дані про кожен конкретний портфель, але при цьому можуть виникати розбіжності у застосуванні сценарію

та проведенні оцінок. Він також надає важливу інформацію про концентрацію ризиків у фінансовій системі. Підхід "зверху вниз" використовується для оцінки чутливості групи інституцій до певного сценарію. У цьому випадку центральний банк агрегує дані по банківських установах та проводить стрес-тестування самостійно. В Україні використовується саме цей метод, що дозволяє оцінити загальну чутливість системи до широких макроекономічних змін.

Стрес-тестування може базуватися на історичних або гіпотетичних сценаріях. Перевага використання історичних даних полягає в їхній конкретності, адже ці події вже сталися і можуть повторитися в майбутньому. З іншого боку, гіпотетичні сценарії дозволяють більш гнучко прогнозувати потенційні загрози, стимулюючи більш ретельне планування. Цей метод допомагає виявити чутливість одного портфеля або великих агрегованих портфельів до різних умов ризиків. Однак, недоліком такого підходу є нездатність точно визначити масштаб впливу шоків через відсутність попереднього досвіду. У цьому сенсі історичні сценарії мають перевагу, оскільки вони дозволяють оцінити реальні наслідки минулих подій.

Останнім етапом є тлумачення результатів стрес-тестування. Втім, слід взяти до уваги, що відкрите розкриття цих результатів може викликати побоювання деяких фінансових установ, оскільки ця інформація може бути неприпустимо інтерпретована ринком або використана конкурентами в поганих цілях. Деякі аналітики можуть також неправильно висловлювати свої погляди з приводу конкретного сценарію, вважаючи його офіційним поданням найбільш ймовірних чи проблемних сценаріїв, що може бути докорінно неправильним. Тим не менш, опублікована зведена чи агрегована інформація про результати стрес-тестування фінансових систем країн свідчить про те, що ці перешкоди зазвичай долаються. Надання узагальненої інформації про результати може бути корисним для фінансових ринків та установ, які хочуть порівняти свої результати з конкурентами, залишаючи конфіденційність. Публікація сценаріїв також може підвищити усвідомленість установ про різні ризики та стимулювати їх власні стрес-тестування [35].

Проте, варто зазначити, що проведення лише стрес-тестування для оцінки фінансового середовища країни не завжди достатньо. Ще одним поширеним методом є оцінка макропруденційних індикаторів, яку, при проведенні аналізу, спрямованого на визначення фінансової стійкості економіки країни, часто використовують разом зі стрес-тестуванням. Однак, важливо враховувати значну різницю в ролях цих методів у макропруденційному аналізі, що не дозволяє розглядати їх як еквівалентні. Макропруденційні індикатори фінансової стійкості фокусуються, головним чином, на ризикових факторах, які можуть бути піддані впливу зовнішніх шоків, а стрес-тестування, натомість, спрямоване на оцінку наслідків цих шоків за різних історичних чи гіпотетичних умов. Воно явно демонструє міру вартості можливих загроз, тому кожен тест потребує адаптації до особливостей фінансової системи. З різноманітністю фінансових систем стає очевидною неможливість застосування стандартних методів, оскільки стрес-тестування залежить від припущень, специфічних для кожної системи.

РОЗДІЛ 2

СВІТОВІ ФІНАНСОВІ КРИЗИ ТА ЇХ МАКРОЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

2.1 Циклічність економічного розвитку та макроекономічні наслідки найбільших сучасних світових фінансових криз

В академічній літературі є безліч інтерпретацій терміну "розвиток". У тлумачному словнику його визначення звучить як ««процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» [40]. Спочатку концепцію економічного розвитку почали обговорювати представники меркантилізму та фізіократії, такі як Ф. Кене. Д. Рікардо розробив свою теорію економічного розвитку, а К. Маркс у своїй праці "Капітал" прагнув досліджувати суть економічного розвитку, представивши закони економічного руху суспільства.

Й. Шумпетер суттєво вплинув на формування теорії економічного розвитку [41]. Під час своєї праці він виділив п'ять основних підходів для опанування цього поняття:

1. створення нового продукту або надання вже наявному продукту якісно нових властивостей (продуктова інновація);
2. введення нового методу виробництва, в основу якого покладено нове наукове відкриття або створення нової форми комерційного використання продукції (технологічна чи процесна інновація);
3. відкриття нових або підкорення більшої кількості вже існуючих ринків збуту (інновація у сфері збуту);
4. приваблення нових джерел сировини, незалежно від їх попередньої наявності (сировинна інновація);
5. впровадження нових форм організації (організаційна інновація).

Зазвичай сучасна теорія розглядає економічний розвиток як поступовий перехід від одного етапу до іншого, при якому до існуючих товарів і послуг додаються нові продукти і більш сучасні методи виробництва. Характерною рисою функціонування ринкової економіки є циклічність її розвитку, що виявляється у періодичних коливаннях ділової активності, коли зростання замінюється спадом і навпаки. Ці цикли також охоплюють ринкову кон'юнктуру, де періоди активного зростання зазвичай характеризуються розширенням, а періоди спаду – більш інтенсивним розвитком. Таким чином розвиток є тимчасовим процесом, а його основні тенденції визначаються за допомогою циклічності [42].

Циклічність включає концепцію циклу. У словнику термінів цикл визначається як сукупність взаємопов'язаних явищ, процесів, робіт, яка утворює закінчене коло дій протягом певного проміжку часу [40]. Це дозволяє розглядати соціальний та економічний розвиток як процес, що відбувається в регулярному ритмі з циклічними змінами на новому якісному рівні, де основа економічного розвитку лежить в раптових перетвореннях від одного стану до іншого. Кожен цикл є унікальним та наповненим власного досвіду, хоча і має загальні параметри та характеристики.

В середині XX ст. Й. Шумпетер запропонував виділяти чотири типи економічних циклів, залежно від причин криз і їх періодів тривалості [43]:

- цикли Кітчина (2–4 роки).
- цикли Жугляра (7–12 років), або інвестиційні цикли.
- цикли Кузнеця (16–25 років), або будівельні цикли.
- цикли Кондратьєва (40–60 років), або техногенні цикли.

Цикли Кітчина є найменшими періодичними коливаннями в економіці. Вони спираються на зміни в оборотних коштах та запасах товарів. Цикли Кітчина виникають через затримки у передачі інформації, які можуть призвести до надмірного виробництва. Це сприяє перенасиченню ринку та накопиченню товарів на складах, зниженню попиту та цін. Відповідно, зменшується виробництво, але процес прийняття та реалізації таких рішень також потребує

часу. До того ж, існує часовий проміжок між початком зменшення навантаження на виробничі потужності та розподілом надлишкових запасів товарів на складах. Ці часові лаги формують цикли Кітчина [44]. Такі цикли переважно відбуваються на рівні підприємств або окремих галузей. Аналіз цих циклів показує, що зміни зазвичай мають незначний та неструктурований характер, але вони повторюються з певною послідовністю: змінюється попит, впливаючи на запаси, потім виробництво та ціни, і, нарешті, доходи та зайнятість населення.

Цикли Жюгляра, відомі як середньострокові, пов'язані з оновленням основного капіталу та інвестиціями. Причинами їх виникнення є збільшення цін, порушення інвестицій у капітал, перетікання капіталу між галузями, конкуренція, формування цін та фінансові фактори. Ці цикли спостерігаються на різних рівнях: світовому, національному та галузевому. Цикли Жюгляра, натомість короткостроковим циклам Кітчина, асоціюються зі структурними змінами економіки відповідного рівня. Цикл Жюгляра розпочинається зі змін у фінансово-кредитній системі та кредитуванні, що призводить до модернізації капіталу. Потім поступово відбуваються зміни у виробництві, цінах, попиті та пропозиції, а також - в зайнятості населення.

Середньострокові цикли Кузнеця спочатку асоціювалися з коливаннями у попиті на житлове будівництво, змінами у віці житлових та промислових об'єктів, а також динамікою демографічних процесів, включаючи міграційні потоки. У наш час ці цикли пояснюються циклічністю оновлення технологій та загальними інфраструктурними трансформаціями. Свого часу С. Кузнець довів, що показники національного доходу, споживчих витрат та валових інвестицій демонструють взаємопов'язані двадцятирічні коливання. При цьому у сфері будівництва ці коливання виявляють себе найбільш суттєво [42]. На відміну від попередніх циклів, цикли Кузнеця пов'язують з іншим типом змін – структурними трансформаціями, що починаються зі змін у рівні доходів та ведуть до змін у виробництві та цінах, а в кінцевому підсумку – у зайнятості та споживанні.

Цикли Кондратьєва, також відомі як технологічні цикли чи хвилі, є періодичними змінами у світовій економіці, зазвичай тривалістю близько 50 років, з можливими відхиленнями до 10 років. Їх початком служать радикальні трансформації у технологічній основі суспільного виробництва та структурна перебудова. Іншими словами, цикли Кондратьєва пов'язані з використанням важливих технічних нововведень та технологічних відкриттів.

Зводячи до купи все вищезазначене, можна підсумувати, що економічний цикл - це послідовність фаз, що тривають кілька років і характеризуються коливаннями ключових показників економічної активності, таких як зростання ВВП, рівень безробіття, обсяг продажів, ціни та інвестиції. Зміна темпів зростання ВВП є основним показником цього циклу. Всі економічні цикли умовно складається з кількох основних фаз: підйом, бум, пік, дно, спад, депресія, поживавлення та стагнація. Основні риси перелічених фаз ще у 1939 р. визначив Йозеф Алоїз Шумпетер. Обґрунтування та економічний зміст фаз економічного циклу представлено у додатку Б.

Передовою стадією циклу вважається криза, яка, по суті, ставить крапку у минулому циклі та відзначає початок нового. Загальна тривалість кожного циклу та співвідношення між окремими його етапами переважно визначаються характером та глибиною кризи. Без неї не могло б бути і циклу, адже саме систематичне повторення криз надає економічному розвитку характеру циклічності. Тим не менш, хоча криза і розглядається як визначальний момент циклу, важливо не нехтувати й іншими його фазами. Кожна фаза циклу містить у собі умови щодо її перетворення на наступний етап, що робить процес розвитку циклу самостійним.

Найбільш визначними фінансовими кризами двадцятого та двадцять першого століть стали «Велика депресія», криза 1973 року, 2008 року та криза 2020 року. Після останньої багато країн досі не змогли відновитись та стабілізувати темпи економічного розвитку, тим паче, що після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році, світ також зазнає великих потрясінь і по сей день, а на горизонті нависає нова криза.

Однією з найвагоміших економічних криз у історії світу є Велика депресія (табл. 2.1). Причиною цієї кризи став крах на Уолл-стріт у 1929 році та подальші неефективні рішення з боку уряду США. За майже 10 років Велика депресія призвела до масових збитків, рекордного рівня безробіття та втрати виробництва. Особливо це було помітно у промислово розвинених країнах. У найгостріший період кризи у 1933 році рівень безробіття Сполучених Штатів досяг піку в приблизно 25%. Вважається, що «Велика депресія» виникла, переважно, через кризу надвиробництва. Дана криза своїми наслідками зачепила не лише США, адже країни майже всього світу також пережили потужну депресію.

Таблиця 2.1 – Характеристика Великої депресії

Рік	Країна, в якій зародився початок кризи	Основні причини	Макроекономічні наслідки
1929 рік	Сполучені Штати Америки	- Зростання обсягів виробництва. - Надвеликі пільги монополіям, через що ціни на сировину та готові продукти були нестабільними. - Спекуляція кредитами через їх дешевизну. - Закриття європейських ринків для американських товарів та послуг.	- Зростання рівня безробіття більш ніж на 25%, багато людей опинилось за межею бідності. - Зростання цін за рахунок підвищення рівня інфляції. - Закриття 5 тисяч банків та знецінення акцій на 40 млрд. доларів. - Скорочення виробництва на 50%.

Джерело: складено на основі [14]

У 1973 році відбулася ще одна криза, яка стала відомою як найбільша енергетична криза (табл. 2.2). Ця криза почалася після того, як деякі країни-члени ОПЕК (Організація країн-експортерів нафти) відповіли на дії США щодо постачання зброї до Ізраїлю під час четвертої арабо-ізраїльської війни. Вони оголосили нафтовий ембарго, та припинили експорт нафти до Сполучених Штатів та їх союзників. Це викликало серйозні нафтові дефіцити та різке збільшення цін на нафту, що, в свою чергу, призвело до економічної кризи у США та інших розвинутих країнах. Криза 1973 року характеризується високою інфляцією, що відбувалася через зростання цін на енергоносії, та економічною стагнацією. Економісти називали цей період "стагфляцією" (стагнація +

інфляція). Після цього знадобився не один рік щоб виробництво змогло відновитися, а інфляція знизилася до звичайного рівня.

Табл. 2.2 – Характеристика кризи 1973 року

Рік	Країна, в якій зародився початок кризи	Основні причини	Макроекономічні наслідки
1973 рік	Сполучені Штати Америки, країни-члени ОПЕК, а також Єгипет та Сирія	• Політичний конфлікт. • Принципове припинення постачання нафти країнам, що підтримали Ізраїль. • Зменшення обсягу видобутку нафти задля впливу світових цін на свою користь.	• Послаблення конкурентоспроможності автомобільного ринку США. • Розірвання дипломатичних стосунків з Ізраїлем у більшості країн. • Підвищення цін на бензин та дизель; • Масова економія в США.

Джерело: складено на основі [14]

Можна сказати, що найбільш відома фінансова криза – це криза 2008 року (табл. 2.3). Вона спричинила Велику рецесію, найсерйозніший фінансовий крах після Великої депресії. Криза, що почалася з руйнування житлового ринку в США, призвела до банкрутства одного з найбільших інвестиційних банків у світі (Lehman Brothers), а також до близького краху безлічі провідних фінансових установ і компаній, які змусили уряди втрутитися з небаченими раніше масштабами допомоги. Економічне відновлення зайняло майже десятиліття. Деякі країни і досі іноді відчують на собі наслідки кризи 2008 року.

Таблиця 2.3 – Характеристика кризи 2008 року

Рік	Країна, в якій зародився початок кризи	Основні причини	Макроекономічні наслідки
2008 рік	Сполучені Штати Америки	• Іпотечна криза у США. • Спростився доступ до кредитних програм для позичальників. • Проблема неякісних кредитів. • Падіння цін на акції	• Банкрутство декількох європейських банків. • Широке скорочення бізнесу. • Зростання безробіття. • Скорочення державних доходів.

Джерело: складено на основі [8]

Остання велика криза – криза 2020 року (табл. 2.4). Криза настала з поширенням пандемії COVID-19, що призвело до радикальних змін у світовій

економіці та фінансовій системі. Багато компаній зіткнулися з труднощами, а деякі навіть збанкрутували. Уряди запровадили карантинні заходи для обмеження поширення вірусу, що призвело до скорочення економічної активності та зростання рівня безробіття. На фінансових ринках відзначалися значні коливання, а ціни на різні активи різко впали. І хоча після пандемії почалося активне надолуження втраченого, повне відновлення економічної системи, процес повного відновлення може тривати багато часу.

Таблиця 2.4 – Характеристика кризи 2020 року

Рік	Країна, в якій зародився початок кризи	Основні причини	Макроекономічні наслідки
2020 рік	Китай	- Пандемія COVID-19 та введення карантинних обмежень. - Зупинка економічної активності та закриття бізнесів. - Зменшення виробництва та споживчого попиту. - Втрати робочих місць та банкрутства підприємств. - Колівання на фінансових ринках та зниження цін на сировину. - Руйнівний вплив на міжнародну торгівлю	- Глибока рецесія. - Збільшення безробіття. - Зниження обсягів виробництва та економічної активності. - Падіння споживчого попиту та інвестицій. - Збільшення боргового навантаження на уряди. - Зменшення експорту та імпорту. - Зростання дефіциту бюджетів. - Збільшення кількості банкрутств підприємств. - Фінансові труднощі для сімей і бізнесів.

Джерело: розроблено автором

Російська активність щодо України та повномасштабне вторгнення на її територію, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, стали однією з ключових подій у світі на початку поточного десятиліття. Вважається, що масштаби наслідків цієї війни можуть стати найзначнішими у Європі з часів Другої світової війни. Війна в Україні – це не просто регіональна криза, у неї є далекосяжні наслідки, які торкаються різних регіонів світу. Атака росії на Україну сповільнила процес відновлення світу після ковідної кризи та сповільнила темпи зростання добробуту. Конфлікт серйозно вплинув на світову економіку, призводячи до уповільнення зростання та прискореної інфляції. Світовий банк зазначив, що ця війна в перспективі стримуватиме потенційне довгострокове зростання світової

економіки [45]. Негативні наслідки війни, ймовірно, будуть ще впливовішими в середньостроковій та довгостроковій перспективі, особливо для реального сектору економіки, і, швидше за все, призведуть до серйозної світової фінансової кризи.

Таблиця 2.5 – Характеристика кризи 2022 року

Рік	Країна, в якій зародився початок кризи	Основні причини	Макроекономічні наслідки
2022	Україна	Військові дії та агресивна діяльність РФ в Україні.	• Зростання цін на сировинні товари. • Застій у трьох найпотужніших економіках світу - США, ЄС та Китаї. • Міграція населення. • Зниження рівня національної безпеки. • Різке зростання цін на енергію. • Поява продовольчої небезпеки. • Уповільнення світової економіки в цілому.

Джерело: розроблено автором

Підбивши підсумки, можна сказати, що кожна фінансова криза, незважаючи на певну циклічність і повторюваність, має свої унікальні особливості, зумовлені різними факторами та подіями. Однак незмінним залишається те, що фінансові кризи істотно впливають на макроекономічні показники, які позиціонуються свого роду індикаторами та попереджувальними сигналами. В умовах безпрецедентної динамічної глобалізації та четвертої промислової революції ці показники стають ще важливішими, адже ігнорування глобальних викликів та ризиків знижує ефективність функціонування економік та ведення міжнародної торгівлі [46].

2.2 Вплив світових фінансових криз на економіку України

З початком нового тисячоліття Україна зіткнулася з різними викликами, серед яких світові фінансові кризи стали значною частиною. Постійна динаміка на міжнародній арені позначалася на економіці країни, впливаючи на її фінансовий стан та соціальний розвиток. У цьому розділі буде розглядатись вплив трьох останніх світових фінансових криз на економіку України: кризи 2008 року, кризи 2020 року, спричиненої пандемією, та останньої кризи, спровокованої російською військовою агресією проти України.

Світова фінансова криза 2008 року торкнулась економік багатьох країн по всьому світу різною мірою. Взаємозв'язок фінансових установ призвів до початкової кризи в американській фінансовій системі, яка потім поширилася на світовому рівні. За оцінками експертів, збитки фінансовим установам у всьому світі склали 1,2 трлн доларів США за два роки кризи [47]. Ці збитки спричинили падіння світових фондових ринків, через що інвестори перейшли на товарні ринки, збільшивши ціни на нафту та золото, що, в свою чергу, призвело до зростання загальносвітової інфляції та уповільнення темпів економічного зростання. Україна також не уникла падіння ділової активності на світових біржах та скорочення виробництва [48]. Період фінансової та економічної кризи в країні став очевидним восени 2008 року, коли стали помітні погіршення ключових економічних показників та виникли фінансові труднощі у великих комерційних банках. Особливо постраждав експортно-орієнтований промисловий сектор, включаючи металургію та машинобудування.

Як можна помітити на діаграмі (рис. 2.1), на момент початку світової фінансової кризи економіка України перебувала у стадії підйому. Фактично з 2000 року до третього кварталу 2008 року економіка країни демонструвала середньорічне зростання на рівні 7,5 %. Однак міжнародна криза ліквідності, яка спалахнула восени 2008 року і швидко охопила безліч країн світу, перервала цей цикл зростання як для України, так і для багатьох інших країн з економіками, що

розвиваються. В період максимальної нестабільності під час кризи Україна зіткнулася з одним із найглибших економічних спадів та однією з найбільших девальвацій національної валюти.

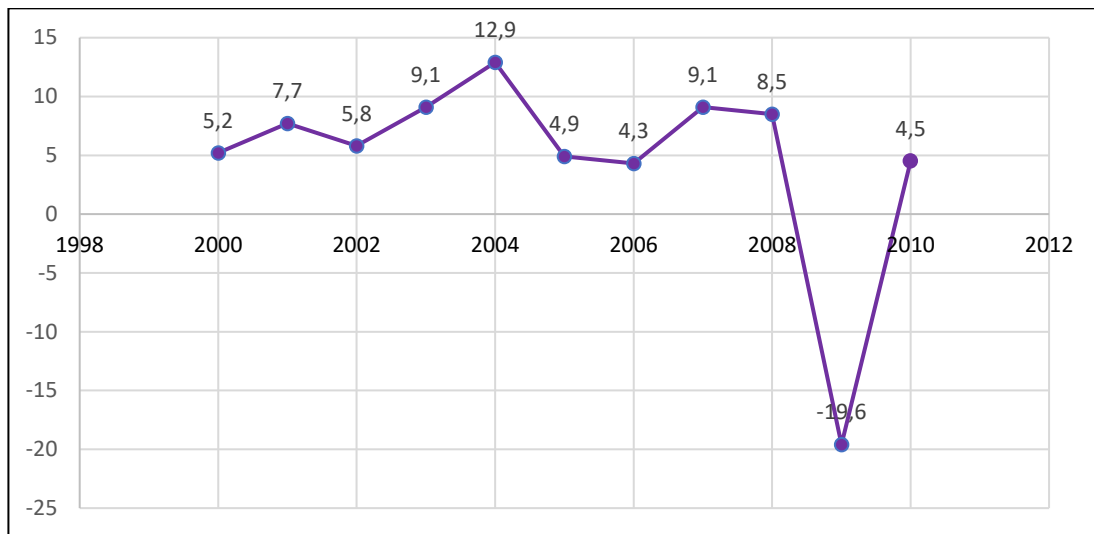

Рис. 2.1 – Відсоток зміни реального ВВП до попереднього року 2000-2010 рр., %

Джерело: складено на основі [49]

Зменшення потреби у товарах, що випускаються експортно-орієнтованими секторами, такими як металургія, хімічна промисловість та інші, призвело до скорочення обсягів виробництва у промисловості та було неприємним сюрпризом для українських експортерів. До кінця першого півріччя 2009 року це спричинило підвищення безробіття та зростання сумнівної та безнадійної заборгованості за кредитами. Погіршення доступу до швидких грошей на світових ринках та різке скорочення ресурсної бази всередині країни призвело до призупинення місцевими банками видачі кредитів для домашніх господарств та нефінансових корпорацій [50]. Крім цього, кризі сприяли також і внутрішні чинники, серед яких головними були зростання зовнішнього боргу, збільшення споживчого кредитування, та відтік спекулятивного капіталу з України. Зважаючи на те, що більше половини всіх кредитів у національній економіці було видано в іноземній валюті, це збільшило розмір боргу та його обслуговування тощо [51].

На початку четвертого кварталу 2010 року сукупний зовнішній борг становив 116,2 мільярда доларів США [52]. У такій ситуації здійснювати цілеспрямовану валютну стратегію було досить складно. Невелика, але несподівана зміна таких чинників, як зростання зовнішньої процентної ставки, фінансова криза у торгових партнерів, зміна кон'юнктури на міжнародних фінансових ринках ставила під загрозу стабільність курсу національної валюти та призводила до неконтрольованого зростання заборгованості. Динаміка показників, що використовуються для розрахунку обсягів боргу та можливостей його погашення, представлена у таблиці 2.6.

Табл. 2.6 – Зовнішній борг до обсягів експорту та ВВП і динаміка обмінного курсу гривні щодо долара США

Роки	Зовнішній борг/експорт, %	Зовнішній борг/ВВП, %	Грн за 100 дол. США на кінець періоду
2003	82,2	47,5	533,17
2004	74,2	47,2	530,91
2005	89,3	45,9	502,2
2006	108,5	50,6	502,53
2007	132,1	56	505,05
2008	118,4	55,9	776,82
2009	191,6	88,7	797,65

Джерело: складено на основі [52]

Неабияк щільний зв'язок між фінансовими організаціями на глобальному ринку призвело до того, що криза, яка, за ідеєю, мала обмежитися кредитними установами в США, спочатку позначилася на американській фінансовій сфері, а потім і на світовій в цілому. Глобальна економічна криза стала значним викликом як для окремих національних економік, так і для системи глобального і регіонального узгодження економічної стратегії у різних галузях. Зокрема, наслідки кризи відчувалися і в Україні, яка зіткнулась зі значним впливом економічних коливань на міжнародному ринку. Це проявлялось у зменшенні потоку інвестицій, скороченні зовнішньої торгівлі та зростанні безробіття. Така ситуація стимулювала необхідність введення та активізації економічних реформ задля збереження стабільності та відновлення розвитку країни.

У 2020 році одним із ключових чинників, що вплинули на економічні процеси, стало поширення коронавірусу COVID-19. Пандемія призвела до значних змін у житті більшої кількості країн світу, включаючи Україну, яка вже була ослаблена війною на Сході та втратою економічного потенціалу анексованого Криму та частин Донецької та Луганської областей. Внаслідок цього соціально-економічні наслідки COVID-19 та пов'язаної з ним рецесії були вкрай негативними, а економічне зростання стало неможливим в таких складних політичних умовах. До військових сутичок, політичної нестабільності, інфляції та низки заборгованостей перед міжнародними організаціями додалися ще проблеми у системі охорони здоров'я та значне зростання смертності населення. Більш детально можна побачити вплив пандемії COVID-19 на економіку України проаналізувавши динаміку ВВП в розрізі його змін до попередніх років (рис. 2.2).

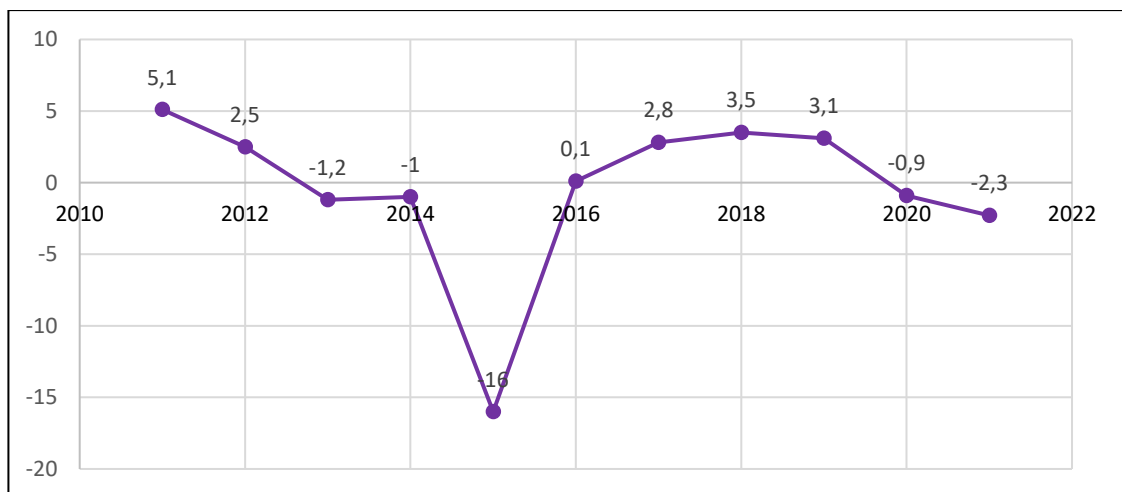

Рисунок 2.2 - Відсоток зміни реального ВВП до попереднього року 2011-2021 рр., %

Джерело: складено на основі [49]

Зазначається, що з 2016 року відзначається приріст ВВП на 16,1% у порівнянні з 2015 роком, що пов'язано із відновленням економіки після подій 2014 року: значним покращенням показників аграрного сектору та активізацією інвестиційної активності. Через пандемію COVID-19, яка різко охопила весь світ, у 2020 році почалося нове зниження ВВП, яке тривалий час не мало тенденції до покращення. Також справила значний вплив на економіку країни зовнішньоекономічна діяльність, в особливості експорт та імпорт (рис. 2.3).

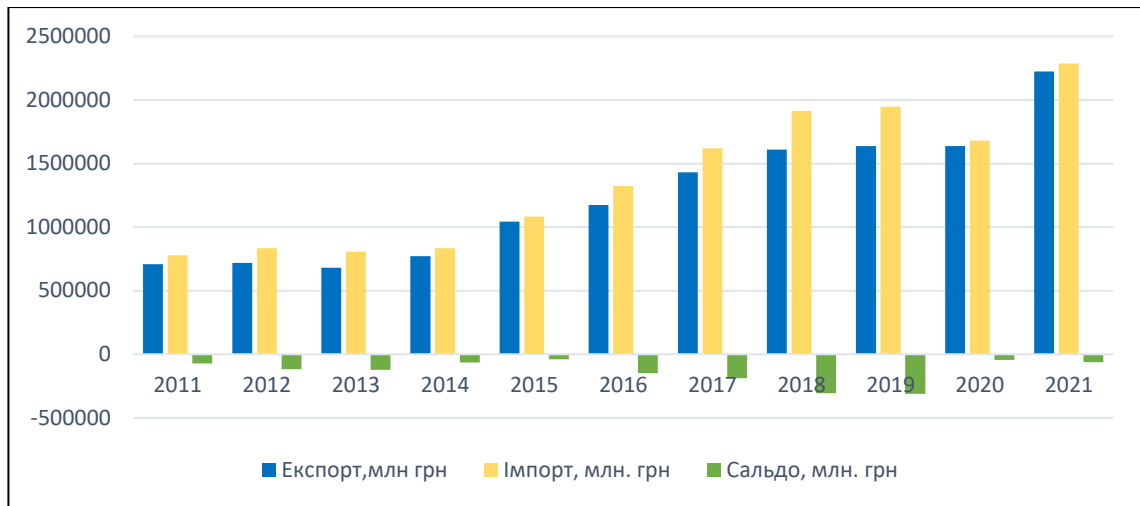

Рисунок 2.3 – Динаміка експорту та імпорту України 2011-2021 рр., млн. грн.

Джерело: складено на основі [53]

Як видно на діаграмі, експорт та імпорт товарів постійно зростав до приходу пандемії у 2020 році. Це уповільнення торгівлі продукцією зумовлене закриттям кордонів, зменшенням обсягів торгівлі та авіаперевезень, а також прагненням захистити вітчизняних виробників. Особливо зменшилось значення експорту, що привело до скорочення у 2020 році сальдо платіжного балансу, яке все ще залишалось від'ємним. Підвищення обсягів експорту та імпорту у наступному році зумовлене зміцненням та розширенням міжнародних зв'язків України та покращенням конкурентоспроможності національних виробників на міжнародній арені, а також її інтеграцією на європейському ринку.

Вивчення узагальненого бюджету України, що охоплює всі бюджети, включені до структури бюджетної системи України (рис. 2.4), показує, що його доходна частина постійно зростає (загалом на 15% щорічно). Проте витрати на заходи щодо боротьби з епідемією, пов'язані з коронавірусом, призвели до збільшення бюджетного дефіциту до 217 096 мільйонів гривень у 2020 році. Подібні тенденції зберігаються й у 2021 році.

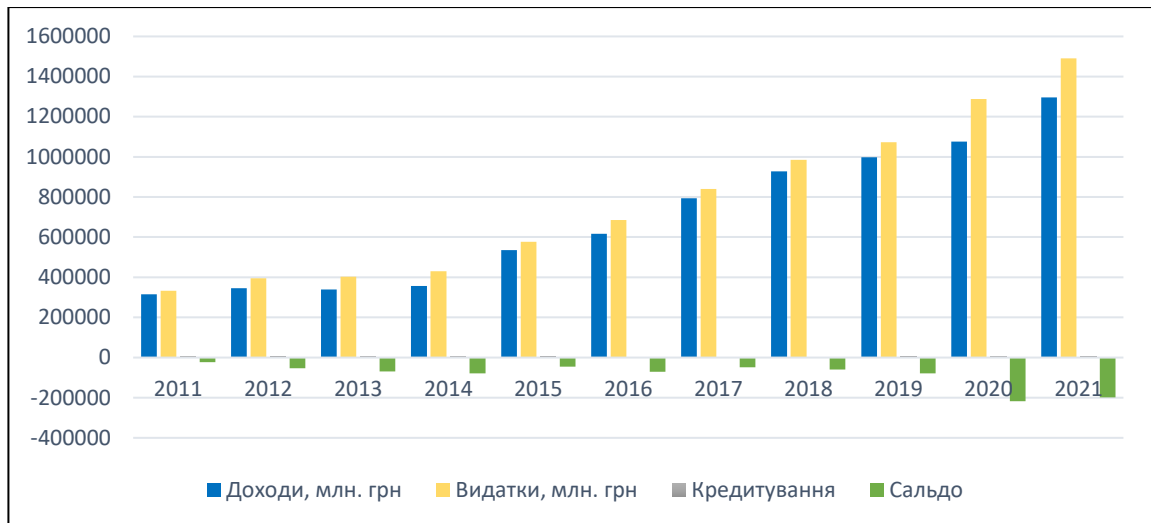

Рисунок 2.4 – Виконання державного бюджету України 2011-2021 рр., млн. грн.

Джерело: складено на основі [54]

Так, станом на 31.12.2021 року більша частина видатків державного бюджету була спрямована на соціальний захист та соціальне забезпечення, загальнодержавні функції, та охорону здоров'я (рис. 2.5). Збільшення цих сфер витрат насамперед пов'язані з особливостями функціонування економіки умовах пандемії. Найменше видатків було спрямовано на житлово-комунальне господарство та охорону навколишнього середовища.

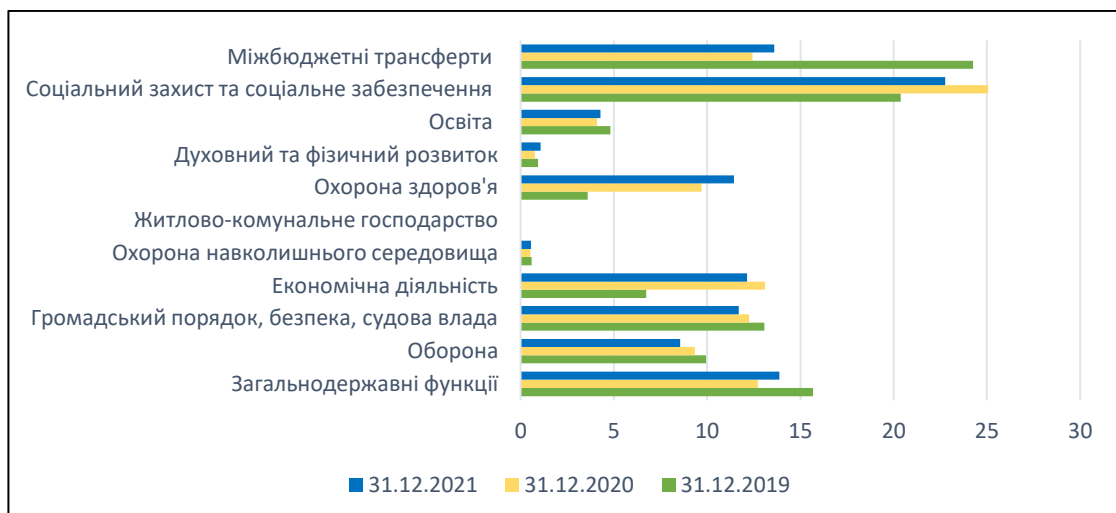

Рисунок 2.5 – Структура видатків державного бюджету України за найбільш вагомими показниками 2019-2021 рр. (функціональна класифікація), %

Джерело: складено на основі [55]

При аналізі тенденцій макроекономіки слід враховувати також рівень інфляції, який протягом трьох попередніх років до пандемії демонстрував середньорічне збільшення на 11,3%. Протягом 2021 року відзначається зростання цін на товари та послуги, а також збільшення розмірів мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму та середньої заробітної плати порівняно з даними 2020 року, що неминуче вплинуло на зниження реальних доходів українського населення. У той же час чисельність населення України постійно скорочується протягом усіх років незалежності і цей факт грає роль у збільшенні реального ВВП душу населення.

Епідемія COVID-19 суттєво вплинула на Україну, включаючи здоров'я її громадян, економічний розвиток і суспільні послуги. Боротьба зі спалахами захворюваності та забезпечення адекватної медичної допомоги вимагали значних ресурсів та зусиль від уряду і медичних установ. Також значних наслідків зазнали міжнародна торгівля та економічні відносини між країнами, що тягло за собою зростання цін на товари, появу обмежень у їх виробництві та перевезенні, а також ускладнило міжнародні подорожі. Це спричинило серйозні збитки для галузей, що залежать від туризму, та збільшення безробіття в багатьох країнах, включаючи Україну. Проте, одночасно з тим, ця криза також стала каталізатором для значних позитивних довгострокових змін, особливо в галузі структури та форм споживання. В усіх секторах спостерігався інтенсивний розвиток процесів цифровізації, що добре позначилось на Україні у наступні роки під час нових потрясінь.

З 1 липня 2023 року ВООЗ офіційно скасував карантин, який був встановлений з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19 [56]. Головною причиною такого швидкого рішення став початок повномасштабного вторгнення в Україну. Це було обумовлено потребою мобілізації ресурсів та уваги на військовій ситуації, а також забезпеченням безпеки громадян в умовах конфлікту. Така ситуація змусила владу зробити важливий вибір між здоров'ям громадян і національною безпекою. Проблема

функціонування української економіки в період війни із росією стала одним із ключових питань не лише на внутрішньому рівні, а й на зовнішньому також [57].

Хоча економіка України являє собою ринкову структуру, що активно розвивається, роблячи акцент на промисловості, аграрному секторі і послугах, після вторгнення з боку рф, економічні показники України зазнали серйозних коливань, позиція країни на міжнародній арені ослабла, і виникла потреба у підтримці та стабілізації економічних процесів, що погіршуються. Через повномасштабний напад російської федерації та його наслідки: масову міграцію, руйнування, тимчасову окупацію територій та розрив промислових і транспортних зв'язків, всі економічні показники, включаючи ВВП, інфляцію, безробіття тощо, зазнали різких та негативних змін. Динаміку ВВП, одного з основних показників для будь-якої країни, у роки пандемії та до цього вже було розглянуто вище. На графіку 2.6 представлено динаміку ВВП в Україні, починаючи з 2022 року.

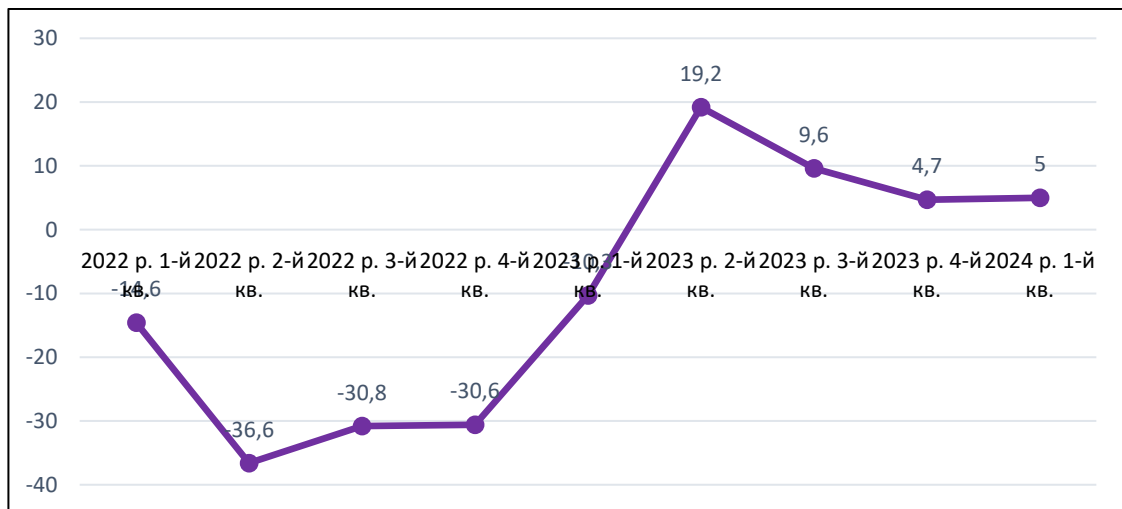

Рисунок 2.6 - Відсоток зміни реального ВВП до попереднього року 2022-2024 рр., %

Джерело: складено на основі [49]

Не дивлячись на поширення вірусу коронавірусу та деяке ізольоване становище України, рівень ВВП потроху почав відновлюватися у 2021 році. Проте у 2022 році, згідно з даними НАБУ, у першому кварталі ВВП України впав на 14,6% порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Цей швидкий спад тривав

до початку 2023 року, коли ВВП України почав нормалізуватися та стабільно зростати. Зокрема, у 2-му кварталі 2023 року ВВП зріс на 19,2% у порівнянні з тим же періодом минулого року. Це можна пояснити тим, що 2-й квартал 2022 року був одним з найтяжчих після початку військового вторгнення РФ до України.

На жаль, війна також прискорила процес інфляції, що проявляється в основному у формі стрімкого зростання цін на товари та послуги, не обумовленого поліпшенням їх характеристик. Загалом інфляція є цілком стандартним явищем за нормального функціонування економіки: в умовах її високої активності без втручання негативних факторів (епідемії, кризи, а у разі України - війни). Однак, при тривалому зростанні цін відбувається зменшення купівельної спроможності національної валюти та її девальвація по відношенню до іноземних валют. Рівень інфляції в Україні зображено на рис. 2.7.

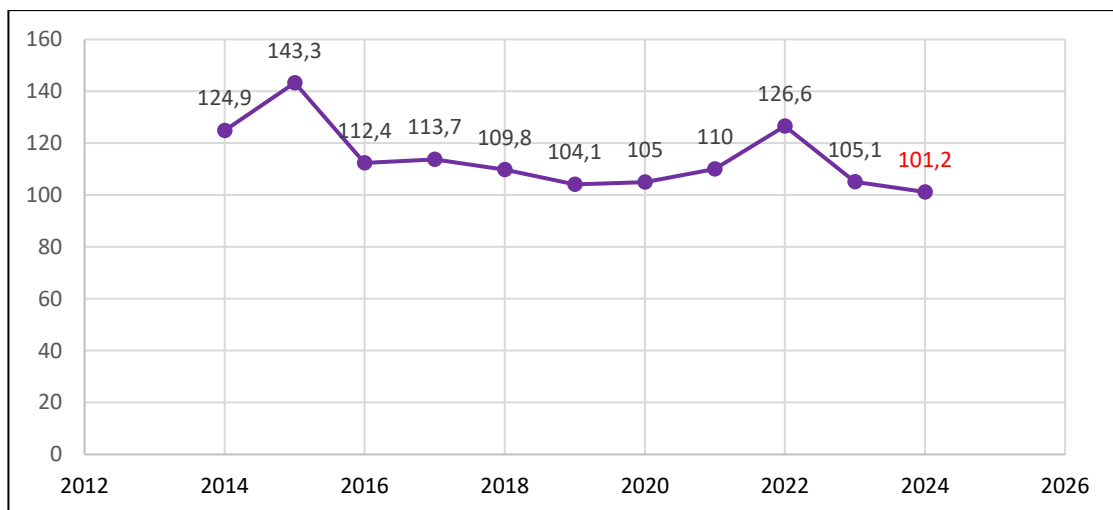

Рисунок 2.7 – Динаміка зміни індексу інфляції за останні 10 років, %

Джерело: складено на основі [58]

Так, стрімкий зліт рівня цін розпочався у 2015 році, головною причиною чого стали військові дії у зоні АТО у 2014 році. З факторів, що посприяли змінам інфляції в Україні та в усьому світі, не можна прибирати і пандемію коронавірусу, під час якої люди масово почали запасатися продуктами та вилучати гроші готівкою. Наступне різке зростання показника інфляції в Україні спостерігалось у 2022 році – внаслідок війни в Україні, яка розпочалася у лютому та продовжується досі. Війна, а разом з нею і анексія територій стали джерелом

руйнування інфраструктури, зниження активності підприємств і виробничих потужностей, зменшення асортименту товарів, порушення логістичних ланцюгів тощо. Всі перелічені процеси спровокували сплески інфляції не лише в Україні, а й у багатьох інших країнах-союзниках. Стан економіки України наразі трохи покращився, проте продовжує залишатися в нестабільному становищі – за кілька місяців 2024 року інфляція в Україні досягла позначки 101,2% порівняно з рівнем інфляції 105,1% 2023 року [58].

Іншим ключовим фактором для аналізу впливу воєнних дій на економіку України є безробіття в країні, особливо у теперішньому стані. Проблема масового безробіття завжди була однією з найсерйозніших для української економіки, але незважаючи на це, тисячі людей, як і раніше, залишаються без роботи або працюють поза офіційним обліком [59]. Зараз вона стала особливо гострою, оскільки десятки підприємств були знищені чи скоротили свою діяльність, а тисячі українців були змушені залишити свої місця проживання та мігрувати за кордон.

У 2020 році кількість офіційно зареєстрованих безробітних досягла свого піку за період, що розглядається, через введення карантину але вже у 2021 році цей показник різко знизився, оскільки багато робочих місць перейшли на віддалену роботу. Тим не менш, наступний переломний момент, більш вирішальний для зайнятих українців, став початком війни з росією у 2022 році. При чому, як видно на графіку, рівень зареєстрованих безробітних продовжував знижуватись, проте на цей раз зовсім не через стабілізацію економіки. Причиною стала масштабна міграція населення, поява великої кількості незареєстрованих безробітних, мобілізація, та нездатність уряду належно контролювати облік. Реальний рівень безробіття в Україні набагато вищий, якщо його розраховувати за методологією МОП (Міжнародної організації праці), що наразі зробити не можливо.

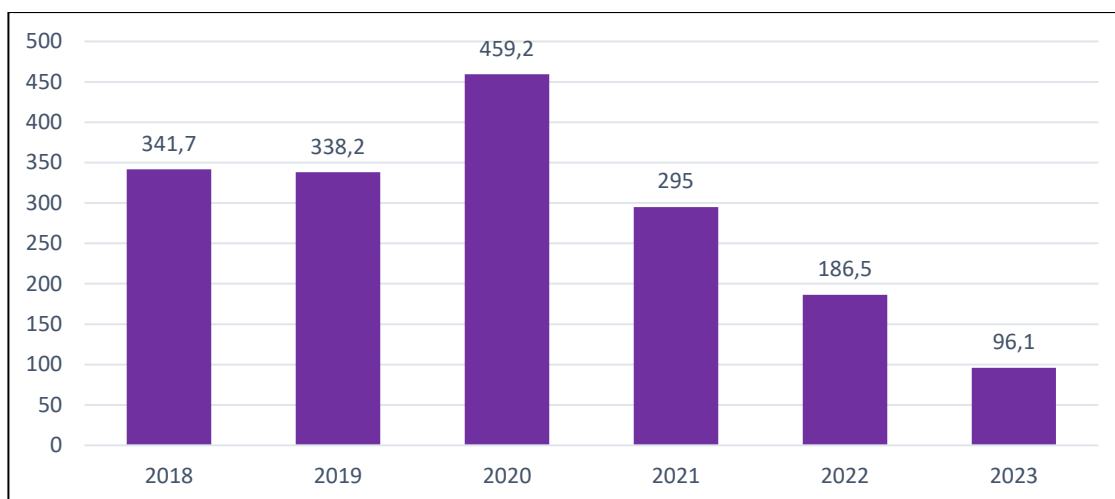

Рисунок 2.8 – Кількість зареєстрованих безробітних в Україні 2018-2023 рр., тис. осіб

Джерело: складено на основі [59]

Ситуація з платіжним балансом України відображає співвідношення грошових потоків до країни з-за кордону та витрат країни за межами своїх кордонів. Війна з росією спричинила серйозне погіршення платіжного балансу у 2022 році, що викликало його дефіцит на рівні 2,9 мільярда доларів США (порівняно з торішнім профіцитом у розмірі 0,4 мільярда доларів США за аналогічний період 2021 року) (рис. 2.9).

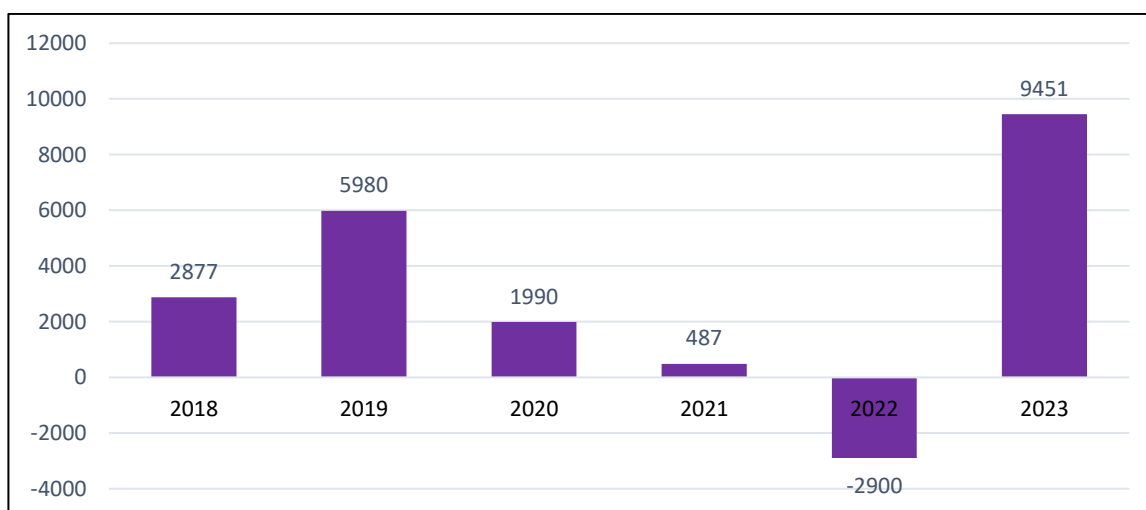

Рисунок 2.9 – Динаміка заведеного платіжного балансу України за 2018-2023 рр., млн. дол. США

Джерело: складено на основі [60]

У 2019 році спостерігається сприятлива тенденція зростання показника, проте надалі можна побачити лише значне та катастрофічне його зниження: спочатку у 2020 році, як очевидний наслідок епідемії коронавірусу, а потім у 2022 році, викликане війною, радикальними змінами у валютних потоках між резидентами та нерезидентами України, та загальним порушенням роботи всіх структур економіки. У 2023 році, навпаки, можна спостерігати значний надлишок у платіжному балансі, однак цей показник не відображає реальну ситуацію через надходження до країни значних обсягів зовнішньої допомоги. Без її врахування загальне сальдо платіжного балансу формуватиме значний дефіцит, який, ймовірно, буде погіршуватися упродовж війни та після неї. На жаль, наразі Україна не може його компенсувати, оскільки витрачає великі суми на підтримку економіки, потреби громадян, захист від військових загроз та озброєння. Країна все ще потребує допомоги міжнародних партнерів, але варто зазначити, що значна її частина надається безоплатно і це трохи полегшує ситуацію.

Таким чином, можна зазначити, що як і у разі кризи 2008 року, так і з кризою 2020 року, Україні було завдано значного впливу на економіку, і це призвело до відповідних наслідків. Криза 2008 року спричинила в Україні зменшення інвестиційного потоку, зниження обсягів зовнішньої торгівлі та збільшення безробіття, вимагаючи активізації економічних реформ для відновлення стабільності. Криза 2020 року, викликана пандемією COVID-19, призвела до скорочення виробництва, збільшення бюджетного дефіциту та зростання безробіття, вимагаючи введення економічних стимулів та заходів підтримки для підтримки економіки. Підсумовуючи сказане, варто зазначити, що остання криза, спричинена війною, ще триває, та, на жаль, не має жодних термінів чи прогнозів дати свого завершення.

2.3 Механізми запобігання та протидії фінансовим кризам

На сьогоднішній день не можна не визнати, що для успішної діяльності ринкової економіки вкрай важливою є стабільна та надійна фінансова інфраструктура. У разі злагодженої роботи, вона ефективно розподіляє ресурси для максимізації продуктивності. Однак, якщо в ній відбуваються збої, це може призвести до серйозних дисбалансів та проблем економіки. У наш час фінансові кризи стають звичайним явищем у світовій економіці, а процес глобалізації сприяє їхньому швидкому поширенню на всі куточки світу. Враховуючи високу вартість криз для національних економік, важливо знаходити надійні методи їх подолання та запобігання їх подальшому поширенню, особливо на банківську сферу.

Основною метою управління в умовах кризи є створення та впровадження набору заходів, спрямованих на пом'якшення впливу найнебезпечніших факторів, що спричиняють кризову ситуацію. Стратегічне та тактичне управління у кризових умовах вимагає прийняття рішень на ранніх етапах, коли процес наближення до кризи ще не є незворотнім, незважаючи на обмежену доступність інформації [61]. Процес антикризового регулювання національної економіки є систематичним впливом державних органів на економіку з метою запобігання, мінімізації та усунення негативних наслідків кризових явищ для того, щоб забезпечити стабільний економічний розвиток [62]. Ця форма регулювання охоплює різні методи та інструменти, які використовуються для досягнення макроекономічних цілей та розв'язання проблем економічного зростання.

Концептуальна структура розробки механізму управління кризами включає аналіз світових та національних економічних ситуацій, прогнозування кризи, формулювання антикризової стратегії та впровадження її принципів у програми та стратегії економічного розвитку (рис. 2.10) [63]. Серед завдань антикризового контролю можна виділити попереднє регулювання для

запобігання кризі, управління під час кризи, регулювання виходу із кризи, гарантування контролю у нестабільних ситуаціях, зменшення витрат та втрачених можливостей, своєчасне ухвалення рішень [64]. Кожне із зазначених завдань має свою специфіку, однак, сукупно вони визначають антикризове управління як безперервний процес, який вимагає особливого підходу до організації всіх його етапів, враховуючи всі характеристики економічної системи та необхідність забезпечення сталого економічного розвитку. У галузях, що мають вагомe значення для економічної та соціальної сфери, держава вживає спеціальних заходів для запобігання кризовим ситуаціям (табл. 2.7).

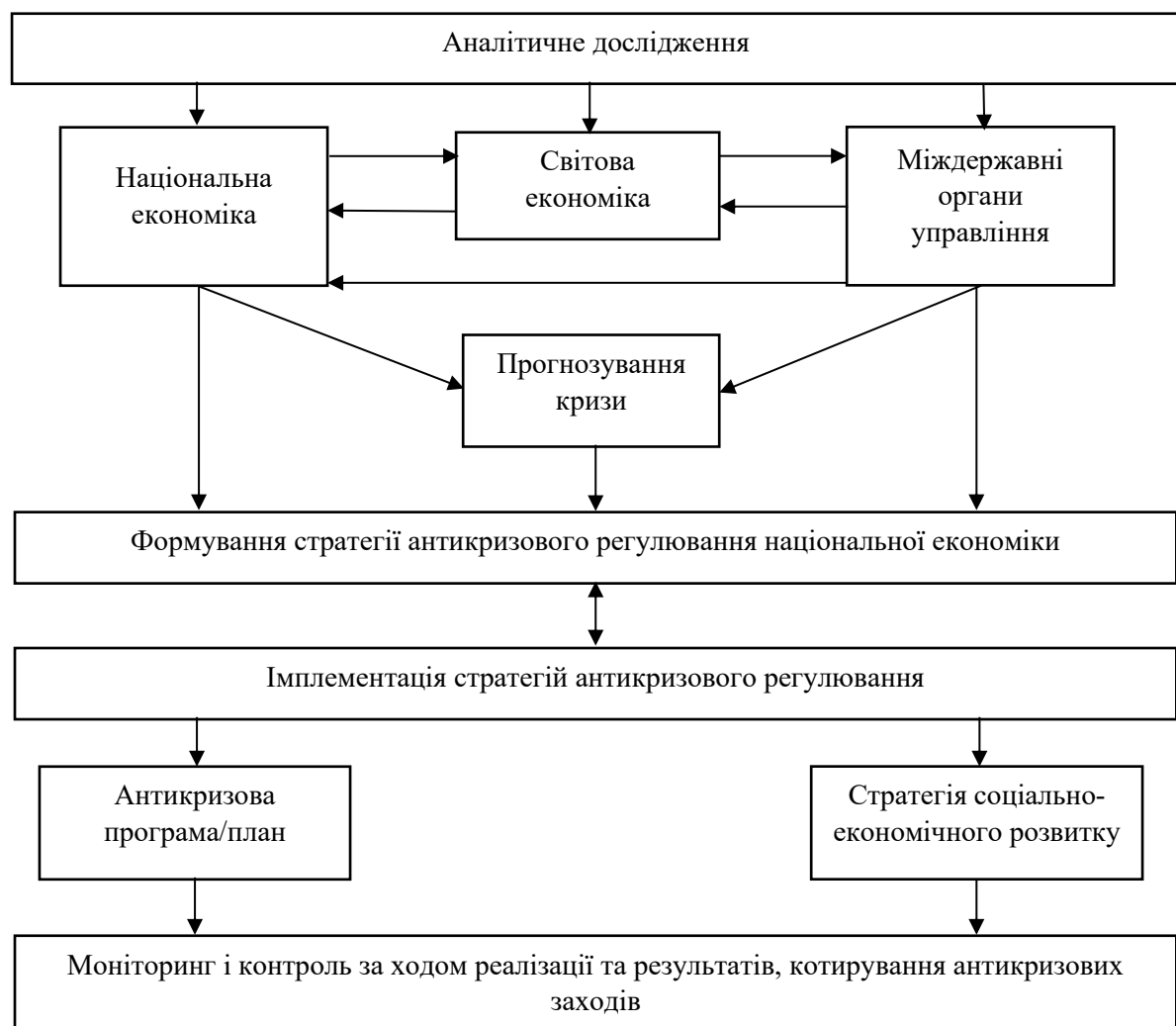

Рисунок 2.10 - Концептуальна схема розробки механізму антикризового регулювання національної економіки

Джерело: складено на основі [63]

Табл. 2.7. Заходи попередження кризових ситуацій

Заходи підтримки кризових ситуацій	
Фінансова підтримка	Особливе адміністрування
Цільове фінансування на поворотній і безповоротній основі	Введення додаткових форм звітності
Субсидування процентної ставки по кредиту	Встановлення обов'язкових нормативів
Надання гарантій по кредиту	Ліцензування
Податкові пільги	Обов'язкове страхування відповідальності
Податковий кредит	Законодавче обмеження тарифів

Джерело: складено на основі [64]

Механізм антикризового регулювання національної економіки включає ряд компонентів, що утворюють злагоджену систему, і формується відповідно до обраної моделі державного регулювання економіки. Суб'єктами антикризового регулювання національної економіки виступають державні органи управління. Основні напрями державного регулювання в період кризи включають покращення законодавства про банкрутство підприємств, вдосконалення програм з відновлення фінансової стійкості компаній, здійснення урядових заходів щодо подолання кризи у платежах, проведення процесів приватизації та добровільного знищення боржників, та запровадження інституту арбітрів та конкурсних управляючих [65]. Додаткову інформацію про механізм протикризового регулювання можна знайти у Додатку В.

Поставлення завдань для розвитку будь-якого економічного процесу спирається на критерії економічної продуктивності. В контексті антикризового управління таким критерієм є зниження інтенсивності спаду, тривалості, обсягу та негативних наслідків кризи і подальшої депресії. Більш конкретні заходи продуктивності встановити важко, оскільки глибина зниження ВВП та інших макроекономічних показників залежить від специфіки, типу і характеру кризи, і навіть від сили зовнішніх впливів. Цілі управління антикризовим станом національної економіки поділяються на стратегічні та тактичні (рис. 2.11).

Крім того, реалізація цілей потребує визначення певних методів, спрямованих на антикризове регулювання у національній економіці (табл. 2.7).

Проте застосування цих методів значною мірою може ускладнитися збільшенням внутрішніх взаємозв'язків у соціально-економічній системі, зростанням її залежності від зовнішніх факторів, а також динамікою змін як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі, що вимагає оперативної реакції та розробки альтернативних стратегій управління.

Рисунок 2.11 - Цілі антикризового регулювання національної економіки

Джерело: складено на основі [63]

Табл. 2.7 - Методи антикризового регулювання національної економіки

Класифікаційна ознака	Види методів
За змістом	1) економічні; 2) правові; 3) адміністративні; 4) інституційні.
За часом дій	1) короткострокові; 2) довгострокові
За часом впливу	1) превентивні; 2) реактивні.
За характером впливу	1) прямі; 2) непрямі (опосередковані)
За масштабами впливу	1) протекціоністські; 2) ліберальні
За рівнем впливу	1) загальнодержавні; 2) регіональні; 3) секторальні (міжгалузеві, галузеві); 4) мікроекономічні; 5) локальні

Джерело: складено на основі [63]

В країнах з розвинутою економікою антикризове державне управління в межах останніх фінансових криз виражалось в різних формах. До прикладу, у США починаючи з 70-х років XX століття програмування економіки стало важливим інструментом, охопивши як загальнонаціональні, так і регіональні програми. У 1980-ті роки США відійшли від традиційної системи, заснованої на кейнсіанській моделі, на користь монетаристської політики, покликаної стимулювати ділову активність та забезпечувати свободу ринкових відносин [66]. Антикризове державне регулювання економіки США ґрунтується на принципах доступності підприємницької діяльності для всіх громадян, стабілізації фінансової системи, вільному переміщенні ресурсів та капіталу. Основними методами виступають спрощена система оподаткування, контроль монополій та підтримка конкурентної боротьби.

Досить характерним є також досвід Великобританії та Франції, які представляють дві різноманітні стратегії подолання економічних криз: англійську та континентальну. Англійська модель характеризується невеликим суспільним сектором та активним ринковим регулюванням, є типовою для Великої Британії. Кризи 2008 та 2020 років змусили країну зосередити увагу на підтримці фінансового сектору та застосуванні податкового регулювання для стимулювання промислового розвитку [67]. Відома у Франції континентальна модель відрізняється активним економічним втручанням та соціально орієнтованою стратегією на ринку. Починаючи з 2008 року, уряд Франції підсилює підтримку промисловості, спрямовуючи значні кошти на стратегічно-важливі сектори економіки. Франція застосовувала бюджетні перерахунки, вигідні кредити, гарантії державних банків та субсидії для стимулювання продажів, а також використовувала бюджетні кошти на погашення боргів ключових підприємств та призначила представників держави до складу директорів багатьох з них [68].

Європейський Союз використовує систематичну антикризову стратегію, яка включає в себе перебудову фінансової системи з метою забезпечення стабільності фінансового ринку, який відіграє ключову роль у наданні іпотечних

кредитів, пенсій і кредитів. Також вони спрямовані на підтримку ключових галузей економіки та підтримання рівня зайнятості на прийнятному рівні. Це також означає сприяння стабілізації глобальної економіки через державні витрати та стимулювання економічного зростання, що потребує посилення правового регулювання та суворішого контролю над фінансовою сферою [69].

Японія, держава з великою історією економічного втручання, активно керує своєю економікою, покладаючи акцент на стабільність, перерозподіл доходів та підтримку суспільних благ. Для забезпечення стабільності, вона розробляє плани і прогнози, а Міністерство зовнішньої торгівлі та промисловості веде промислову політику, спрямовану на зовнішню торгівлю, розвиток промисловості та підтримку малих і середніх підприємств. Її стратегії антикризового впливу включають зниження процентних ставок, викуп акцій фінансових установ, збільшення участі держави у капіталі фінансових установ, зниження податкового навантаження на прибуток підприємств тощо [69].

Так, антикризове регулювання національної економіки - це спрямований вплив державних органів для запобігання, мінімізації та подолання негативних наслідків криз з метою забезпечення сталого економічного розвитку. При розробці антикризових заходів слід враховувати цілі, функції та інструменти державного регулювання. Антикризове регулювання проявляється у різноманітних формах, включаючи покращення законодавства про зайнятість, розробку економічної стратегії та збільшення державного втручання в економіку. Досвід країн з розвинутою економікою показує різноманітні підходи до подолання кризових ситуацій. У Європейському Союзі акцент робиться на розвитку машинобудування, залученні інвестицій та підтримці зайнятості, в США - на розробці державних програм розвитку, включаючи підтримку зайнятості та підприємництва, а в Японії - на важливості промислової політики в умовах антикризового регулювання. Цей досвід є значущим для України, яка перебуває у кризовій ситуації і зараз. Застосування іноземних механізмів протидії фінансовим кризам допоможе створити основу для сталого економічного зростання та фінансової стійкості.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження світових фінансових криз та їх макроекономічних наслідків, на основі аналізу теоретичних засад та причин виникнення фінансових криз, оцінки впливу фінансових криз на економічну систему світу та України, а також оцінки впливу макроекономічних факторів на розмір фінансової кризи та механізмів запобігання, було зроблено наступні висновки:

1. Існує багато різних точок зору на те, що таке фінансові кризи. Деякі експерти характеризують їх за конкретними проявами у різних сферах грошово-фінансової системи, в той час як інші вважають кризою зростання державного боргу, паніку на фондових ринках, знецінення національної валюти та гіперінфляцію. Причинами глобальної фінансової кризи можуть бути різні чинники, такі як проблеми у банківській системі, зовнішні втручання, нові технології, зміни в економічній політиці, технологічні інновації та глобалізаційні процеси. Незалежно від причин, фінансові кризи призводять до зниження цін на акції та нерухомість, скорочення обсягів експорту, кредитування та ВВП, а також до спекулятивних бумів та депресивних явищ. Таким чином, глобальна фінансова криза – це багатогранна економічна категорія, яка впливає на різні сфери, включаючи фінансові ринки, грошовий обіг, кредитування та міжнародні фінанси, що проявляється у таких аспектах як стрімке зростання відсоткових ставок, боргів, скорочення кредитів, значне зниження курсу цінних паперів та масовий збиток на ринку деривативів.
2. На основі ретроспективного дослідження історії розвитку світових фінансових криз та аналізу наукових джерел виділено основні макроекономічні індикатори, які можуть сигналізувати про розвиток фінансової кризи: сальдо платіжного балансу, коливання валютного курсу, зростання темпів інфляції, зниження темпів реального ВВП, відношення зовнішнього боргу до ВВП країни, співвідношення темпів

зростання міжнародних резервів країни та імпорту, а в окремих випадках і рівень безробіття в країні. Слідкування за цими показниками допомагатиме вчасно виявляти ймовірність системної фінансової кризи або конкретних її форм, таких як валютна чи боргова криза, та розробляти ефективні стратегії управління для запобігання їх розповсюдженню на глобальному рівні.

3. Для комплексного аналізу макроекономічного середовища використовуються два ключові інструменти: стрес-тестування та оцінка макропруденційних індикаторів. Макропруденційні індикатори допомагають виявляти системні ризики та загрози, які можуть виникнути внаслідок взаємозв'язків у фінансовій системі та економіці загалом. Стрес-тестування, зі свого боку, дозволяє перевірити реакцію фінансової системи на негативні події або стрес-сценарії. Він моделює вплив різних стресових ситуацій на фінансові установи та ринки, оцінюючи їхню стійкість. Обидва методи широко використовуються фінансовими регуляторами у багатьох країнах, проте їхнє поєднання є ключовим для повного оцінювання стабільності фінансової системи, особливо враховуючи різноманітність фінансових систем та їхніх унікальних викликів і обмежень.
4. В економічній теорії існує ряд концепцій, які розкривають природу економічних циклів і криз. Кожна нова криза доповнює ці концепції для подальшого розгляду економічної циклічності. Циклічність економічного розвитку відображається у тому, що після періодів зростання настають фази спаду, а після них знову настає зростання. Сучасні фінансові кризи посилюють циклічність, спричиняючи гострі макроекономічні наслідки: рецесію, нестабільність валюти, безробіття та спад економіки. Вони також можуть призвести до зменшення споживання, бюджетних дефіцитів та зростання боргового навантаження. Глобальною мірою це проявляється у нестабільності ринків, зменшенні інвестицій та появі асиметрії на всіх рівнях міжнародної торгової системи [70-73].

5. Україна практично протягом усього періоду своєї незалежності перебуває у стані кризи чи посткризової ситуації. За 29 років країна пройшла не менше ніж чотири кризи і зараз знаходиться на межі ще одного кризового етапу. У таких соціально-економічних умовах неможливо досягти відповідного рівня продуктивності виробництва, отримати максимальний прибуток та бути лідером у жорсткій конкурентній боротьбі. У ситуації, коли джерела швидкого зростання до кризових років вичерпані, єдиний спосіб виходу України на шлях сталого розвитку – це рішучі та всебічні реформи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки. Досягнення стабільного стану економіки залежить від інтеграції новітніх технологій та інновацій у виробничі процеси, а також від активної участі у міжнародних економічних відносинах. Це забезпечить довготривале економічне зростання та підвищення національного добробуту [74-76].
6. Антикризове управління національною економікою - це державний вплив, спрямований на запобігання, мінімізацію та подолання негативних наслідків криз з метою забезпечення стабільного економічного розвитку. При розробці антикризових заходів важливо враховувати цілі, функції та інструменти державного управління, такі як поліпшення законодавства про зайнятість, розробку економічної стратегії та збільшення державного втручання в економіку. Досвід країн з розвиненою економікою показує різноманітні підходи до подолання кризових ситуацій. Наприклад, у Європейському Союзі акцент робиться на розвитку машинобудування та залученні інвестицій, у США - на розробці державних програм розвитку, а в Японії - на важливості промислової політики в умовах антикризового управління. Цей досвід має важливе значення для України, яка знаходиться у кризовій ситуації. Використання іноземних механізмів протидії фінансовим кризам допоможе створити основу для сталого розвитку та фінансової стійкості, а також сприятиме зміцненню довіри до фінансових інститутів та підвищенню ефективності управління ресурсами [77-78].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальчинський А.С. Криза і цикли світового розвитку. *Київ: АДЕФ-Україна*. 2009. – 392с.
2. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз. *Фінанси України*. № 5. 2009. 3-20с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_5_2 (дата звернення: 07.03.2024)
3. Тивончук І.О. Фінансові кризи: аналіз причин та механізмів їх прояву. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". №698: Проблеми економіки та управління*. 2011. 112–118с. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/e40ae55b-37e9-4e3b-b473-0f1c33149a7c/content> (дата звернення: 07.03.2024)
4. Злупко С.М. Історія економічної теорії: підручник. 2-ге вид., випр. і доп. *MegaLib.com.ua*: веб-сайт. 2005. 719с. URL: http://megalib.com.ua/book/23_Istoriya_ekonomichnoi_teorii.html (дата звернення: 08.03.2024)
5. Schwartz A.J. Real and Psewdo – Financial Crises. 2008. 124 p. URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c7506/c7506.pdf> (дата звернення: 08.03.2024)
6. Kindleberger C.P. Manias, Panics and Ccrashes, 6th ed. *New York: Palgrave Macmillan*. 2011. URL: <https://delong.typepad.com/manias.pdf> (дата звернення: 08.03.2024)
7. Туган-Барановський, М.І. Періодичні промислові кризи. Історія англійських криз. Загальна теорія криз. *Українська економічна думка : хрестоматія / упоряд. С. М. Злупко*. 2007. С . 400 – 450.
8. Чухно А. А. Сучасні фінансово-економічні кризи: природа, шляхи і методи подолання. *Економіка України*. 2010. № 1.
9. Jeffrey D Sachs, Steven Radelet. The East Asian financial crisis: Diagnosis, remedies, prospects. *Brookings Papers on Economic Activity*. 1998. 1-90 p. URL:

<https://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/about/director/documents/BPEA19981withRadelet-TheEastAsianFinancialCrisis.pdf>

10. Aghion, Philippe; Bachetta, Philippe and Banerjee, Abhijit. A Simple Model of Monetary Policy and Currency Crises. *European Economic Review*. May 2000. № 44(4–6). 728–738p.

11. Minsky H. P. Financial instability revisited: the economics of disaster in board of governors of the Federal Reserve System, reappraisal of the Federal Reserve discount mechanism. 1972. Vol.3. Washington D. C. 95–136p.

12. Shelagh Hetternan. Nowoczesna bankowosc, Warszawa 2007. 863p. URL: <https://eki.pl/index.php?br1=50000&br2=50100&detailed=PWN1561> (дата звернення: 09.03.2024)

13. Колінець Л.Б. Концептуальні підходи до теорії світових фінансових криз. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип.9(1). С. 26-30с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_9%281%29__7 (дата звернення: 10.03.2024)

14. Педь І. В. Світові фінансово-банківські кризи: особливості та причини виникнення. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee> (дата звернення: 10.03.2024)

15. Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку. *Економічний журнал «Світ фінансів»*. 2012. № 2. С. 54–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2012_2__7 (дата звернення: 10.03.2024)

16. Гриценко В. Світова фінансова криза: діагностика та нові підходи до виживання на фінансовому ринку. *Вісник Національного Банку України*. 2011. №2. С.20-26. URL: <https://journal.bank.gov.ua/archive/2011/2.pdf> (дата звернення: 10.03.2024)

17. Вавілов Є.В. Емпіричне розуміння системних ризиків та фінансових криз у сучасному суспільстві. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. випуск 3 (54). 6 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/147038665.pdf> (дата звернення: 10.03.2024)

18. Laeven, L., Valencia, F. Resolution of Banking Crises: The Good, the Bad, and the Ugly. *International Monetary Fund Working Papers*, 10(146). 2010. URL:

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10146.pdf> (дата звернення: 10.03.2024)

19. Osband, K., Van Rijckeghem, C. Safety from Currency Crashes. *International Monetary Fund, Staff Papers* 47(2). 2000. 238-258. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/staffp/2000/00-02/pdf/osband.pdf> (дата звернення: 11.03.2024)

20. Mishkin, F., & White, E. (2002). U.S. Stock Market Crashes and Their Aftermath: Implications for Monetary Policy. *National Bureau of Economic Research, Working Papers* No. 8992. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w8992/w8992.pdf (дата звернення: 11.03.2024)

21. Sornette, Didier and Cauwels, Peter. "Financial Bubbles: Mechanisms and Diagnostics". *Swiss Finance Institute Research, Paper No. 14-28*. April 8, 2014. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2423790>. (дата звернення: 11.03.2024)

22. Goldfajn, I., & Rodrigo, V. (1997). Capital Flows and the Twin Crises: The Role of Liquidity.. *Washington DC: International Monetary Fund, Working Paper WP/97/87*. URL: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/null-001.2000.issue-014-en.pdf> (дата звернення: 11.03.2024)

23. Береславська О.І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення. *Науковий вісник національного університету ДПС України*. 2013. №3(62). С.78-83. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2013_3_12] (дата звернення: 12.03.2024)

24. Богдан Т. Глобальні ризики боргового «нависання» у розвинутих країнах і засоби їх мінімізації. *Вісник Національного Банку України*. 2014. №6. С.39-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_6_4 (дата звернення: 12.03.2024)

25. Вовк В.Я. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Вісник Національного Банку України*. 2013. №3. С.20-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2013_3_10 (дата звернення: 12.03.2024)

26. Кончин В.І. Причини та прояви боргової кризи в ЄС і суперницькі підходи антикризової політики. *Київський інститут бізнесу та технологій*. 2012. №2(18). С.19-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkib_2012_2_7 (дата звернення: 13.03.2024)

27. Метеленко Н.Г. Криза національної банківської системи: причини, тенденції та шляхи подолання. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2016. №4-5. С.69-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2016_4-5_14 (дата звернення: 13.03.2024)

28. Пластун О.Л. Роль індикаторів фондового ринку у прогнозуванні економічних криз. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2018. № 3 (5). С. 70-77. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2018/No3/70.pdf> (дата звернення: 13.03.2024)

29. М.І. Крупка. Банківська система: підручник. 2-ге видання, перероблене і доповнене. *Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка*. 2023. 524 с. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/Bank_Syst_PIDRUCH_Krupka_Andrushchak_Paitra_2023.pdf (дата звернення: 13.03.2024)

30. Бакан А.А. Волатильність валютних курсів. *Всеукраїнська студентська науково - технічна конференція: «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання»*. 2013. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/60817318.pdf> (дата звернення: 14.03.2024)

31. Sundararajan V. Financial Soundness Indicators: Analytical Aspects and Country Practices. *Washington DC : International Monetary Fund*. 2002. 120 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/5120159_Financial_Soundness_Indicators_Analytical_Aspects_and_Country_Practices (дата звернення: 14.03.2024)

32. The Financial Sector Assessment Program (FSAP). *International Monetary Fund: web site*. 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fssa> (дата звернення: 14.03.2024)

33. An introduction to Financial Soundness Indicators. *International Monetary Fund*. 2006. 7 p. URL: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/9781589063853-ch001.pdf> (дата звернення: 15.03.2024)

34. Ferguson R. Should Financial Stability Be an Explicit Central Bank Objective?. *Monetary Stability, Financial Stability and the Business Cycle: Five Views, BIS Paper*. 2002. № 18. 13 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/2002/gfs/eng/ferguson.pdf> (дата звернення: 15.03.2024)

35. Čihák M. Stress Testing: A Review of key Concepts; CNB Internal Research and Policy Note. *Praha : Czech National Bank* 2004. 34 p. URL: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/en/economic-research/.galleries/research_publications/irpn/download/irpn_2_2004.pdf (дата звернення: 15.03.2024)

36. Basel Committee on Banking Supervision. Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risks. *Basel, Switzerland : Bank for International Settlements*. 2005. 63 p. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs119.pdf> (дата звернення: 16.03.2024)

37. Blaschke W. Stress Testing of Financial Systems: An Overview of Issue, Methodologies, and FSAP Experiences. *Washington : International Monetary Fund*. 2001. 57 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0188.pdf> (дата звернення: 16.03.2024)

38. Johnston Barry R. Assessing Financial System Vulnerabilities IMF working paper. *International Monetary Fund: web site*. 2000. 36 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0076.pdf> (дата звернення: 16.03.2024)

39. Бєленька Г. В. Використання стрес-тестів для аналізу стійкості банківської системи: підходи, методи, світовий досвід. *Матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конференції*. 2009. С. 133–134. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/59985/5/Bielenka.pdf> (дата звернення: 17.03.2024)

40. *Академічний тлумачний словник української мови (1970–1990)* – веб-сайт. URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення: 13.04.2024)
41. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. *Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія»*. пер. з англ. В. Старка. 2-е вид. 2014. 401 с.
42. Пелех, О. Б. Циклічність економічного розвитку і структурні зміни в економіці. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27, ч. 1. 85-89 с. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/27_1_2018/19.pdf (дата звернення: 14.04.2024)
43. Кулаковська Т.А. Циклічність як форма розвитку економіки: концептуальні погляди та сучасні особливості циклів. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип.38(1). 11-15с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2019_38%281%29_4 (дата звернення: 14.04.2024)
44. Korotayev A.V., Tsirel S.V. Spectral Analysis of World GDP Dynamics: Kondratieff Waves, Kuznets Swings, Juglar and Kitchin Cycles in Global Economic Development, and the 2008–2009 Economic Crisis. Structure and Dynamics. 2010. Vol. 4 (1). 57 p. URL: <https://escholarship.org/uc/item/9jv108xp>. (дата звернення: 14.04.2024)
45. Press release: “Global Economy’s “Speed Limit” Set to Fall to Three-Decade Low”. 2023. *The World Bank*: web site. URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/03/27/global-economy-s-speed-limit-set-to-fall-to-three-decade-low?intcid=ecr_hp_sidekick1_en_ext (дата звернення: 15.04.2024)
46. Yatsenko O. (2018) The impact of global risks on the world trade and economic environment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. (27), 435-444. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i27.154279>. (дата звернення: 15.04.2024)
47. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн. *Вісник Національного банку України*. 2009. №4. С. 8-19. URL: <https://journal.bank.gov.ua/archive/2009/4.pdf> (дата звернення: 15.04.2024)

48. Дорошенко І.В. Глобальна світова фінансова криза та її вплив на розвиток економіки України. 2008. Том.3 №7. 11 с. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/EPSAE/article/view/4090> (дата звернення: 15.04.2024)
49. ВВП України за роками. *Незалежна асоціація банків України*: веб-сайт. URL: <https://nabu.ua/ua/vvp-2.html> (дата звернення: 15.04.2024)
50. Жаліло Я. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи. *Видавництво НІСД*. 2009. 9-45 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-02/postkriz_Zhalilo-501d9.pdf (дата звернення: 16.04.2024)
51. Геєць В. Каталізатором фінансової кризи в Україні була світова криза, але значна частина передумов має внутрішнє походження. *Вісник Національного банку України*. 2009. № 2. С. 16-18. URL: <https://journal.bank.gov.ua/archive/2009/2.pdf> (дата звернення: 16.04.2024)
52. Державний борг та динаміка курсу національної економіки. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. № 2, 2011. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=468> (дата звернення: 16.04.2024)
53. Експорт та імпорт України. *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> (дата звернення: 17.04.2024)
54. Державний бюджет України. *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (дата звернення: 17.04.2024)
55. Видатки держбюджету України. *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2021/> (дата звернення: 17.04.2024)
56. Постанова від 27 червня 2023 року №651. Кабінет міністрів України: урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vidminu-na-vsii-terytorii-ukrainy-karantynu-vstanovlenoho-z-metoiu-zapobihannia-poshyrenniu-na-terytorii-ukrainy-hostroi-respiratornoi-khvoroby-i270623-651> (дата звернення: 17.04.2024)

57. Mariia Mykhailova, Olha Yatsenko, Yuliia Zavadska, Oksana Afanasieva, Rainer Haas. The War in Ukraine and its Impact on Global Agricultural Trade (Auswirkungen des Ukrainekriegs auf den globalen Agrarhandel). *Die Bodenkultur: Journal of Land Management, Food and Environment*. Volume 74, Issue 2, 91–105, 2023. URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/boku-2023-0008> (дата звернення: 18.04.2024)

58. Індекс інфляції в Україні. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 18.04.2024)

59. Кількість зареєстрованих безробітних. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2022/> (дата звернення: 18.04.2024)

60. Платіжний баланс України. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/balance/> (дата звернення: 18.04.2024)

61. Н. В. Сапа. Теоретико-методологічні засади механізму антикризового державного управління. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 38. С. 106-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2009_38_13 (дата звернення: 18.04.2024)

62. Олешко А.А. Антикризове регулювання національної економіки: теорія і практика: [монографія]. *Національний університет ДПС України*. — Ірпінь: Видавництво НУДПСУ. 2012. 350 с.

63. Олешко А.А. Концептуальні засади антикризового регулювання національної економіки. *Економічний журнал «Економічна наука»*. 2012. №9. 4-7с. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2012/3.pdf (дата звернення: 19.04.2024)

64. Маковоз О.В. Антикризове регулювання як ефективний вплив держави на розвиток економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. Вип. 45. 21-25с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2014_45_5 (дата звернення: 19.04.2024)

65. Державне антикризове регулювання. *Файловий архів студентів «StudFiles»*: веб-сайт. 2016. URL: <https://studfile.net/preview/5483184/page:7/> (дата звернення: 19.04.2024)

66. Сенишин О.С. Державне регулювання економіки: *підручник*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. 2014. 334с. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/PIDRUCHNYK_DERZHAVNE-REHULYUVANNYA-EKONOMIKY_Senyshyn-Horyn-Kundytskyy.pdf (дата звернення: 20.04.2024)

67. Савченко В.Ф. Світовий досвід антикризового державного регулювання. *Науковий вісник Полісся*. 2016. №1(5). URL: http://journals.uran.ua/nvp_chntu/article/view/73936/69382 (дата звернення: 20.04.2024)

68. Дейнека О.В. Взаємозв'язок масштабів та ефективності функціонування державного сектора економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. №9(99). 58-64с.

69. Лизун М.В. Антикризова політика: світовий досвід та уроки для України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка*. 2011. Вип. 5(2). 266-271с. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/fecon/program_56a3d9a6b62cc.pdf (дата звернення: 20.04.2024)

70. Tsygankova T.M., Yatsenko O.M., Tananaiko T.S., Solodkovska G.V., Olefirenko V.V., Ishchenko A.V. Free trade agreements in the world trade system: benefits and models. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 6 (47). 172–181. 2022. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.47.2022.3925> (дата звернення: 21.04.2024)

71. Tananaiko, T.; Yatsenko, O.; Osypova, O.; Nitsenko, V.; Balezentis, T.; Streimikiene, D. Economic rationale for manifestations of asymmetry in the global trading system. 2023. URL: <https://doi.org/10.3390/su15065316> (дата звернення: 21.04.2024)

72. Shlapak, A.; Yatsenko, O.; Tananaiko, T.; Lyskova, L. Institutional provision of tariff and non-tariff regulation of cross-border trade. *Economics. Ecology*.

Socium. 2023. 1-23 p. URL: <https://doi.org/10.31520/2616-7107/2023.7.2-1> (дата звернення: 21.04.2024)

73. Yatsenko Olha, Stašys Rimantas, Tsygankova Tatyana, Reznikova Nataliia, Uskova Domenika (2020). Protectionism sources of trade disputes within international economic relations. *Journal "Management theory and studies for rural business and infrastructure development"*. Vol. 42. No. 4: 516-526p. 2020. URL: <https://doi.org/10.15544/mts.2020.53> (дата звернення: 21.04.2024)

74. Tsygankova T., Yatsenko O., Obolenska T., Gordieieva T., Osadchuk V. Influence of industry 4.0 on strategies of companies entering the global market of data integration services. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2023. (2): 141 – 148 p. URL: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-2/141> (дата звернення: 21.04.2024)

75. T. M. Tsygankova, T. Y. Obolenska, O. M. Yatsenko, L. M. Lyskova, O. I. Sovenko. Priority formats of trade integration of countries. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol 3, No 34. 2020. 460–469 p. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/2979> (дата звернення: 21.04.2024)

76. Bazaluk, O., Yatsenko, O., Reznikova, N., Bibla, I., Karasova, N., Nitsenko, V. International integration processes influence on welfare of country. *Journal of Business Economics and Management*. Vol 23, No 2. 2022. 382–398 p. URL: <https://doi.org/10.3846/jbem.2022.16228> (дата звернення: 21.04.2024)

77. Osaulenko O., Yatsenko O., Reznikova N., Rusak D., Nitsenko V. The productive capacity of countries through the prism of sustainable development goals: challenges to international economic security and to competitiveness. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol 2, No 33. 2020. P. 492-499. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3011> (дата звернення: 21.04.2024)

78. Mozgovyy O., Rudenko-Sudarieva L., Shevchenko Y., Yatsenko O., Zhou W. Factors for choosing of investment models by Asian companies in the implementation area of global business initiatives. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. Vol 2, No 49. 2023. 149–162 p. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.49.2023.4000> (дата звернення: 21.04.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація фінансових криз

Класифікаційна ознака	Різновиди
Ступінь поширення	Глобальні, міжнародні, світові, регіональні, національні, місцеві, галузеві
Країни	У розвинутих країнах; країнах, що розвиваються; країнах із перехідною економікою
Сценарій	Імпортовані; викликані спекулятивними атаками; зумовлені перегрівом одного із сегментів внутрішнього фінансового ринку (надмірною концентрацією ринкового, кредитного, процентного ризиків), ефектом «доміно»; спричинені падінням експортних цін; обумовлені політичним ризиком
Сегментація	Грошові, банківські, кредитні, валютні, фондові (біржові), ліквідності, бюджетні, платіжні, інфляційні, інвестиційні, боргові, кризи довіри
Тривалість	Коротко-, середньо- і довгострокові
Перебіг	Швидкоплинні, затяжні
Інтенсивність впливу	Уповільнені, інтенсивні, реактивні
Повторюваність	Разові, перманентні
Кумулятивність	Одиночні, подвійні (наприклад, одночасно глобальна криза ліквідності та іпотечна криза)
Зумовленість	Мікроекономічні (зумовлені вадами ведення бізнесу на тих чи інших фінансових ринках), макроекономічні (зумовлені загальним погіршенням бізнес-середовища); екзогенетичні, або екзогенні (зміна цінностей зумовлюється обставинами, що лежать поза діяльністю господарського організму, що є об'єктом кризи); ендегенетичні, або ендегенні (зміна цінностей органічно впливає з існуючого економічного ладу)
Ступінь охоплення фінансових інститутів	Локальні, системні
Стан	Наявні, потенційні; очікувані, неочікувані; передбачувані (закономірні), непередбачувані (випадкові); неминучі
Форма прояву	Внутрішні, зовнішні
Одночасність походження	Одиничні, «кризи-близнюки»
Первинність	Первинні, чергові (повторювані)
Реальність	Дійсні, уявні
Можливість виявлення	Явні, латентні
Характер	Циклічні, структурні, модифіковані, комбіновані, перехідні

Етапи	Кризи, що зароджуються; кризи, що насуваються; кризи, що розвиваються; згасаючі
Імовірність	Малоймовірні, високо ймовірні
Можливість діагностування та прогнозування	Діагностовані, недіагностовані; прогнозовані, непрогнозовані
Масштаб	Легка, глибока, фінансова катастрофа
Ступінь розвитку	Гострі, глибокі
Перебороніть	Переборні (з допомогою внутрішніх сил, із допомогою зовнішніх сил), непереборні
Наслідки	Руйнівні, такі, що гальмують розвиток
Ідентичність	Унікальні, аналогові
Універсальність	Спеціалізовані (криза ринку цінних паперів, валютна криза, банківська криза, криза державного кредиту), універсальні
Стадія	Минулі (попередні), сучасні (поточні), наступні (майбутні)
Можливість трансформації	Трансформаційні, не трансформаційні

Джерело: складено на основі [2]

Фази економічного циклу

Фази економічного циклу	Економічна суть
Бум	Відбувається прискорення ділової активності, виникають нововведення, виникнення різних нових товарів і нових підприємств, у стрімкому зростанні капіталовкладень, курсів акцій і інших цінних паперів, процентних ставок, цін і заробітної плати. У той же час наростає напруженість банківських балансів, збільшуються товарні запаси.
Пік	Найвища точка серед фаз економічного циклу. Характеризується зниженням рівня безробіття, або зведення до мінімуму, економіка працює з найвищим навантаженням, всі наявні в країні трудові та капітальні ресурси максимально задіяні у виробництві. Інфляційний тиск у такі періоди, як правило, посилюється.
Депресія	Триває ця фаза від півроку до трьох років. Відбувається пристосування господарського життя до нових умов і потреб, знаходження нової рівноваги. Для цієї фази характерні невпевненість, безладні дії, довіра підприємців до ринкової кон'юнктури відновлюється повільно, вони не ризикують вкладати значні кошти в бізнес, хоча ціни й умови господарювання стабілізуються.
Дно	Ця фаза — це «нижча точка», до якої падають виробництво та зайнятість. Дно вважається провісником закінчення спаду, оскільки дана фаза триває не досить довго.
Спад	Відбуваються скорочення обсягу виробництва й ділової активності, падіння цін, затоварення, зростання безробіття й різке збільшення кількості банкрутств.
Стагнація	Довгостроковий застій в економіці, який характеризується низьким темпом росту ВВП, високим рівнем безробіття, зниженням рівня життя населення.
Пожвавлення	Характеризується зростанням капіталовкладень, зростанням цін, виробництво, зайнятість, процентні ставки. Пожвавлення охоплює насамперед галузі що поставляють засоби виробництва. Пожвавлення завершується досягненням передкризового рівня за макроекономічними показниками.
Підйом	Наступає дана фаза лише тоді, як економічний цикл опускається до найнижчої точки. Дана фаза характеризується збільшенням обсягів виробництва, збільшення рівня зайнятості, збільшення доходів населення. Збільшення та розширення виробництва веде до збільшення закупівлі сировини, наймання додаткових робітників. Оскільки економічні ресурси обмежені, а на них зростає попит, з часом починається зростання загального рівня цін - інфляція.

Джерело: складено на основі [Кучінка Т.В. Природа та причини циклічності економічних криз. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка. 2016. Вип. 1. 38-44с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2016_1_8]

Механізм антикризового регулювання національної економіки

Цілі			
Стратегічна: формування антикризового потенціалу задля протистояння зовнішнім і внутрішнім збуренням та стимулювання чинників економічного розвитку, спрямованих на побудову постіндустріально-інформаційної господарської системи	Тактичні: формуються залежно від виду, типу, причин і специфіки протікання кризових явищ	Суб'єкт: Органи державного управління відповідно до функціонального розподілу обов'язків	Об'єкт: Економічна криза та чинники циклічності економічного розвитку (агрегований), заощадження та інвестиції, зайнятість, людський капітал, інфляція, інноваційний потенціал, податки тощо.
		Фактори впливу: - Зовнішні (наднаціональні) - Внутрішні	
Методи Інструменти: - Грошово-кредитної політики; - Бюджетно-податкової політики; - Соціальної політики; - Інвестиційної та інноваційної політики; - Структурної політики; - Прогнозування; - Програмування; - Планування посткризового відновлення.		Критерії ефективності: Зменшення глибини падіння, тривалості масштабів та негативних наслідків кризи і посткризової депресії	
		Моделі (за масштабами державного втручання): - Неоліберальна (монетаристська) - Кейнсіанська	
Принципи			
Загальні: - Адекватності та ефективності; - Справедливості; - Стабільності; - Систематичного державного впливу; - Оптимального поєднання адміністративних економічних важелів; - Поступовості та етапності; - Дотримання матеріально-фінансової збалансованості; - Наукової обґрунтованості; - Забезпечення єдності стратегічного і тактичного регулювання.		Специфічні: - Зорієнтованість на досягнення стратегічних цілей циклічного розвитку; - Підпорядкованість стратегічним цілям суспільного розвитку; - Прозорість і відкритість прийняття та реалізації антикризових заходів; - Своєчасність прийняття антикризових заходів ; - Узгодженість та координованість міждержавними антикризовими програмами.	

Джерело: складено на основі [63]

Ім'я користувача:
Міжнародної торгівлі і маркетингу Сандул Марія

ID перевірки:
1016279190

Дата перевірки:
25.05.2024 06:07:41 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
25.05.2024 10:37:11 EEST

ID користувача:
100005724

Назва документа: **Александрова М.О. Світові фінансові кризи та їх макроекономічні наслідки**

Кількість сторінок: 54 Кількість слів: 12861 Кількість символів: 98820 Розмір файлу: 271.07 KB ID файлу: 1016071423

13.5% Схожість

Найбільша схожість: 3.45% з Інтернет-джерелом (http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17745/Holos_

11.6% Джерела з Інтернету 270 Сторінка 56

8.55% Джерела з Бібліотеки 426 Сторінка 59

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел